

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ШВЕД ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

**Фіскальні інструменти подолання бідності /Fiscal
Instruments to Overcome Poverty**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування

освітньо-професійна програма - Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студентка групи ФФАм-21

В.С. Швед

Науковий керівник:

д.е.н., доцент, Т.Я. Маршалок

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" _____ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ О.П. Кириленко

ТЕРНОПІЛЬ – 2022

Фіскальні інструменти подолання бідності

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В ПОДОЛАННІ БІДНОСТІ	5
1.1. Бідність та її основні ознаки	5
1.2. Фіскальна політика, види та інструменти у соціально-економічному житті держави	10
Висновки до першого розділу	17
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ БІДНОСТІ: ФІСКАЛЬНИЙ АСПЕКТ	18
2.1. Макроекономічні та соціальні показники країни, та їх вплив на рівень бідності	18
2.2. Механізми фіскального регулювання боротьби з бідністю в Україні	31
Висновки до другого розділу	40
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	42
3.1. Досвід зарубіжних країн у застосуванні фіскальних інструментів для боротьби з бідністю як орієнтир для України	42
3.2 Шляхи і методи удосконалення фіскальної політики для підвищення добробуту населення	47
Висновки до третього розділу	52
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Подолання бідності - одне з основних та першочергових завдань людства впродовж багатьох століть, проте досі питання не втрачає актуальності. Економічні кризи, глобальний розподіл ресурсів та низка інших проблем, що постійно поповнюється, вносять свої корективи у боротьбі з бідністю.

Актуальність теми. Українське суспільство вкрай диференційоване за рівнем матеріального становища, рівень бідності населення в країні по теперішній час є стабільно високим, що в свою чергу є небезпечним для суспільства, оскільки на її основі формується велика кількість побічних проблем соціально-економічного характеру, до яких відноситься розвиток тіньової економіки, високий рівень злочинності, та підвищення рівня безробіття, яке провокує неминучу соціальну катастрофу в суспільстві. Дану проблему може вирішити безпосередньо державний апарат, задіявши стратегію подолання бідності, адаптувавши її під теперішню ситуацію, яка виникла в країні.

У працях зарубіжних та вітчизняних вчених накопичено великий обсяг теоретичного матеріалу по дослідженні проблем бідності. Протягом останніх десятиліть українськими вченими проведено чимало для дослідження рівня життя населення та рівня бідності за різними критеріями. Дане питання, та основні методологічні підходи до дослідження бідності населення, а також дослідження нових проявів бідності та їх вимірювання представлені в роботах Е. Лібанової. Комплексним вивченням феномену бідності та її подолання займалася Л. Черенько. Серед інших найбільш відомих дослідників з даної проблематики можна назвати таких вчених: М. Руженський, О. Лозинська, А. Красун, Я. Турчин. та ін.

Попри велику кількість напрацювань вище вказаних авторів, варто звернути увагу на те, що необхідність у продовженні наукових пошуків залишилась актуальною у різних аспектах даної тематики, адже програми та стратегії запровадженні урядом, які є направленні на скорочення рівня бідності

у державі, та факторам функціями яких слугує визначення сучасного рівня бідності приділено недостатньо уваги.

Мета дослідження. Проаналізувати фіскальні інструменти та їх вплив на боротьбу з бідністю.

Щоб досягнення зазначеної мети поставлено наступні **задачі дослідження:**

- проведення аналізу причин бідності та їх основних ознак;
- дослідити значення фіскальних інструментів у соціально-економічному житті держави;
- співставити механізми фіскального регулювання подолання бідності в зарубіжних країнах та Україні;
- дослідити практичний досвід застосування фіскальних інструментів в світі;
- зробити узагальнення отриманих даних та надання рекомендацій для підвищення ефективного застосування фіскальних інструментів в боротьбі з бідністю в Україні.

Об'єкт дослідження. Фіскальна політика та її значення при подоланні бідності.

Предмет дослідження. Визначити вплив фіскальних інструментів на подолання бідності населення.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувались такі методи як загальнонаукові та спеціальні. Щоб провести оцінку найефективніших методів застосування фіскальних інструментів застосовані порівняльний метод, аналогії та моделювання.

Інформаційна база дослідження формується на основі статистичних даних та матеріалів, отриманих з Державної податкової служби України, Державної служби статистики, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, та нормативно-правових актів з питань оподаткування.

Структура роботи являє собою вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1 ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В ПОДОЛАННІ БІДНОСТІ

1.1. Бідність та її основні ознаки

Існує багато способів визначити та встановити ступінь бідності. Використання різних методів збору та аналізу статистичних даних призводить не лише до розбіжностей у визначенні та становленні рівнів бідності, а й до визначення різних підходів у боротьбі з бідністю. В основному бідність поділяють на абсолютну та відносну, проте виділяють також додаткові: дериваційну та суб'єктивну. В абсолютній та відносній бідності визначається межа бідності, і люди нижче цієї межі вважаються бідними.

Абсолютна бідність (також відома як крайня бідність) – це відсутність достатньої кількості ресурсів необхідних для задоволення основних життєвих потреб, таких як відсутність доступу до чистої води, їжі та медичної допомоги. Межа бідності зазвичай базується на доході. Якщо дохід людини або сім'ї падає нижче певного рівня прожиткового мінімуму, вони вважаються бідними.

Сьогодні Світовий банк визначає абсолютну бідність як життя менш ніж на 5,05 доларів США на день. Прогнозується, що бідність в Україні зросте до 25% у 2022 році порівняно з 1,8% у 2021 році, при цьому ще 55% людей можуть опинитися за межею бідності до кінця 2023 року [41]. За даними Світового банку, статистичні данні про абсолютну бідність, мабуть, найбільш широко висвітлюються в ЗМІ та використовуються урядами та неурядовими організаціями. Однак, незважаючи на заяви Світового банку про те, що рівень абсолютної бідності знизився з 1980-х років, багато вчених критикували методи оцінки Банку, стверджуючи, що статистика абсолютної бідності недооцінена.

У Європі бідність часто є відотною, коли окремі особи чи сім'ї вважаються бідними, а їхні доходи та ресурси нижчі, ніж ті, що суспільство, у якому вони живуть, вважає адекватним або соціально прийнятним. За часту бідні верстви населення не можуть брати участь в економічній, соціальній і культурній діяльності, яка сприймається іншими як норма, і можуть бути

обмежені у здійсненні своїх основних прав. Проблема бідності не означає, що ніхто в цих суспільствах не живе в абсолютній бідності. Наприклад, у Південно-Східній Європі та країнах Співдружності Незалежних Держав 25% дітей живуть у абсолютній бідності.

Використання методів деривації для виявлення бідних базується не на обліку наявних коштів, а на кількості та характері позбавлень та соціальних виключень, які зазнаються громадянами у повсякденному житті. Правда полягає в тому, що не всі позбавлення та виключення є можливість перевести в грошовий еквівалент. Наприклад, наявність і якість житла, освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг та інших. Державна служба статистики України проводить обстеження домогосподарств по 33-х показниках бідності та позбавлень, в які включені два блоки – економічна деривація та розвиток інфраструктури. Домогосподарство вважалось бідним, якщо позбавлення було виявлено більше 10 разів. На додаток до цього, у дослідженні використовувався список із 18 основних деривацій, наявність чотирьох з яких також виправдовувала класифікацію домогосподарств як бідних.

Суб'єктивна бідність не базується на експертних розрахунках чи думках. Визначається на основі самооцінки матеріального становища особи. Межа бідності (так зване Лейденське визначення межі бідності) оцінюється як функція фактичного доходу респондента на основі відповідей респондентів на запитання про мінімальний дохід, необхідний для досягнення належного способу життя.

Рівень бідності показує відношення доходи, якої частини населення нижчі за допустиму межу. Бідність поділяють за категоріями по віку: бідність дітей, працездатних людей і непрацездатного населення. Навіть, якщо у двох державах, показник бідності однаковий, то відносний дохід може бути різним. Останнє значення показує у якої частини населення дохід менший половини середнього по країні.

Тісно пов'язаний з рівнем бідності показник нерівності – коефіцієнт Джіні. Особливо актуально він використовується в міжнародних дослідженнях

добробуту націй. Він показує, як розподіляється дохід серед населення країни. У випадку, коли усі резиденти країни отримують однаковий розмір доходу, то таке явище називають – досконалою рівністю, тоді коефіцієнт в межах від 0 до 100, а 100 – у випадку абсолютно нерівномірного розподілу доходу.

Бідність є не тільки соціальною категорією, а й економічною, тому вона залежить від таких макроекономічних показників, як: обсяг ВВП, рівень безробіття, індекс інфляції та реальної заробітної плати. Політична криза кінця 2013 року та подальший збройний конфлікт на території України значною мірою ускладнили економічну ситуацію в країні. Через економічну кризу та військові дії, ВВП країни порівняно з аналогічним періодом минулого року сповільнився до 37,5% із 39,3% у другому кварталі.

Загалом за підсумками цього року прогнозується спад ВВП на 33,4% та його зростання на 5,5% у 2023 році та 4,9% – у 2024 році [7].

В абсолютних цифрах країна повернулася назад на десятки років. Зниження виробництва веде до збільшення безробіття в країні.

Одним з факторів сьогодення, який впливає на стан економіки в країні є вплив світової економічної кризи, військових дій та низки внутрішніх проблем, пов'язаних з ситуацією в країні. Саме ці перелічені фактори є основною причиною, що стримує повноцінний рух вітчизняного суспільства в ринковому напрямку, який необхідний для підвищення рівня якості життя населення. Одною з головних складових, що впливають на якість життя населення є показник доходу населення. Згідно стандартів Організації Об'єднаних Націй межа бідності складає 150 дол. /міс., що в свою чергу згідно курсу Національного банку України становить близько 5542,50 грн. (курс взятий на 01.10.2022 року), а прожитковий мінімум в Україні станом на 01.07.2022 року становить 2508,00 грн.. Тобто, опираючись на отримані данні можна зробити висновок, що прожитковий мінімум громадян України є нижчим за сформовані стандарти ООН, а це свідчить про те, що потреби українців є нижчими, за потреби громадян зарубіжних країн, або цінова політика нашої держави є більш лояльною по відношенні до громадян.

При цьому для основних соціальних і демографічних груп населення, розмір прожиткового мінімуму на 01. 01.2022 року є наступним:

- для дітей віком до 6 років – 2100,00 грн.;
- для дітей віком від 6 до 18 років – 2618,00 грн.;
- для працездатних осіб – 2481,00 грн.;
- для осіб, які втратили працездатність – 1934,00 грн [13].

Одним із показників, що свідчить про розвиток економіки держави в цілому є середній рівень доходу громадян, який є запорукою стабільності та високого рівня і якості життя.

Середній дохід українця на січень 2022 року (згідно даних Пенсійного фонду України) склав 14055,38 грн., що становить 391,08 євро (курс взятий на 01.10.2022 року) [32], що є одним з найнижчих в Європі, данні яких зображені в табл.. 1.2 [39].

Таблиця 1.1

Середня заробітна плата за 2022 рік

Квартал	I			II		
	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Сума	14055,38	14133,18	13016,16	12081,96	12528,42	13951,63

*джерело [3].

Протягом року середній рівень доходу громадян значною мірою зменшився (табл. 1.1), у зв'язку із ускладненим станом в країні, проте до червня місяця дана ситуація частковою мірою стабілізувалась.

Таблиця 1.2

Середня заробітна плата в Європі за 2022 рік

Країна	Оплата за 1 год. роботи у приватному секторі, євро	Оплата за 1 год. роботи у промисловому секторі, євро	Середня зарплата за місяць роботи в євро
Албанія	2,41	2,20	422,00
Болгарія	4,70	3,70	637,29
Сербія	5,25	5,12	723,00
Румунія	5,80	4,70	742,40
Боснія та Герцеговина	5,65	5,29	861,00
Чорногорія	5,54	5,81	844,00
Литва	7,70	7,10	880,00
Латвія	8,30	7,10	1053,97

*джерело [4].

На сьогоднішній час можна зробити висновки, що основними соціально-економічними наслідками формування бідності є: скорочення доходів або втрата основного джерела доходу.

Також до соціально-економічних наслідків можна віднести:

- Заборона значній частині працездатного населення перетинати межі кордону України, що в свою чергу вдарило по такому джерелу доходів, як «перекази від заробітчан»;
- Зниження доступності купівлі базових товарів (продуктів харчування та інших необхідних товарів);
- Пошук нових джерел доходів через кредити;
- Зниження фінансової спроможності для оренди житла. Втрата основного джерела доходу чи його частини, у зв'язку із вимушеним переміщенням породжує додатковий ризик для орендарів житла – необхідність пошуку нового житла;
- Погіршення соціальної стабільності та зростання криміналізації соціального середовища;
- Загроза поширенню добровільної соціальної ізоляції та втрата соціальних контактів («перехід» життя в віртуальне середовище).

1.2. Фіскальна політика, види та інструменти у соціально-економічному житті держави

Рівень соціального та економічного стану держави є основним чинником, який впливає на привабливість та конкурентоспроможність країни в глобальному просторі. Проте, у швидко змінному середовищі є досить багато різних видів ризиків, які спроможні призвести до економічного занепаду економіки тої чи іншої країни. Попередження виникнення та боротьба з такого роду загрозами, формування стабільної моделі розвитку економіки та досягнення економічної рівноваги є одним із основних завдань, що стоять перед державою. В арсеналі держави є достатня кількість інструментів, за допомогою яких можна вирішити дані проблеми. Серед таких варто виділити державну фінансову політику, яка повинна розглядатися як структура двох складових – монетарної та фіскальної політик, які повинні вивчатись комплексно, і вплив на певні процеси однієї не може відокремлюватись від впливу іншої.

У працях зарубіжних та вітчизняних вчених накопичено великий обсяг теоретичного матеріалу по дослідженні проблем бідності. Протягом останніх десятиліть українськими вченими проведено чимало для дослідження рівня життя населення та рівня бідності за різними критеріями.

Значення слова «фіскальний» має латинське походження (лат. «fiscalis»), що у перекладі означає «казенний» [21]. Фіском у Стародавньому Римі називалася військова каса, з кінця I ст. до нашої ери – приватна каса імператора, а з IX ст. – єдиний загальнодержавний фінансовий центр [27].

Оскільки, фіскальна політика є невід'ємною частиною діяльності держави щодо реалізації завдань економічного характеру, науковці навели велику кількість тлумачень сутності фіскальна політика. Зокрема, можна трактувати дане визначення, як «регулювання доходів і витрат держави. Заходи фіскальної політики визначаються поставленою метою (боротьба з інфляцією, згладжування циклічних коливань економіки, зниження рівня безробіття).

Держава регулює сукупний попит і реальний національний дохід за допомогою державних витрат, трансфертних виплат і оподаткування»[51].

Таблиця 1.3

Значення фіскальної політики в регулюванні економіки згідно сучасних визначень

Представники	Роль і значення фіскальної політики
Кравчук Ю. О.	«Фіскальна політика – це політика уряду в галузі оподаткування, державних витрат, державного бюджету, спрямована на забезпечення зайнятості і запобігання інфляційним процесам. Вона буває дискретна і недискретна» [17].
В. Базилевич, К. Базилевич і Л. Баластрик	«Фіскальна політика – це вплив уряду на економіку через оподаткування, формування обсягу й структури державних видатків з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання й обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань» [1].
Юрій С., Крисоватий А., Майбуров І., Кошук Т.	«Фіскальна політика - головна ланка економічної політики, система заходів, здійснюваних урядом держави, для вирішення певних короткострокових та довгострокових суспільних завдань за допомогою системи оподаткування країни» [54].
С. М. Соломенко	«Фіскальна політика – це сукупність заходів держави у сфері оподаткування та державних витрат шляхом впливу на стан господарської кон'юнктури, перерозподілу національного доходу, нагромадження необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм» [43].

*джерело: складено автором на основі джерел [17, 1, 54, 43].

Кожне із трактувань зводиться до важливості злагодженості економічних коливань та мінімізації рівня безробіття, що в свою чергу, призводить до вищого рівня добробуту громадян та зниження показників інфляції.

Узагальнюючою можна вважати сутність, подану А. Крисоватим, який пропонує формулювання фіскальної політики в «контексті взаєморегулювання витрат держави та податкових надходжень задля забезпечення зайнятості, стабільності цін та зростання економіки, а також як вплив держави на економічний стан за допомогою зміни системи оподаткування і державних витрат» [18]. Дана думка є надзвичайно важливою, оскільки, саме це трактування формує єдину сутність пов'язаних між собою процесів у сфері фінансів, основною метою, яких є досягнення стабільних соціально-економічних цілей.

Проаналізувавши вище наведені трактування фіскальної політики, її основних ознак та цілей можна сказати, що фіскальна політика – це сукупність заходів держави, які спрямовані на наповнення бюджету, перерозподілі національного доходу на місцеві влади для фінансування соціальних програм задля досягнення покращення рівня добробуту громадян, подолання фінансових дисбалансів економічного розвитку, стимулювання підприємницької діяльності, зменшення загального рівня безробіття, недопущення зростання рівня інфляції, а також соціального захисту та безпеки населення, тощо.

Виходячи з інструментів, які держава використовує для врегулювання змін в економіці фіскальну політику визначають як стримуючу та стимулюючу.

Стимулююча (експансійна) політика застосовується владою під час спаду економіки. Уряд збільшує видатки та (або) зменшує податковий тиск на платників податків, що в свою чергу повинно призвести до повільнішого падіння сукупного попиту, зменшення згортань виробництв та подолання безробіття. Варто відмітити й те, що зменшення податків та збільшення трансфертів веде до збільшення як сукупного попиту, так і сукупної пропозиції,

оскільки не лише збільшується обсяг виробництва, а й, відповідно, відбувається зниження рівня цін.

Стримуюча (рестриктивна) фіскальна політика актуальна при економічному бумі, яка спрямована на стримування ділової активності. Уряд, відповідно, зменшує свої видатки, підвищує ставки податків чи вводить нові. За допомогою таких дій досягається профіцит державного бюджету і в короткостроковий час вдається зменшити інфляцію попиту.

Залежно від того, на скільки свідомо чи автоматично здійснюється вплив фіскальних інструментів на економіку виділяють дискреційну та недискреційну політику [19].

Дискреційна політика – це втручання держави в зміну важливих економічних інструментів (маніпуляція податками та державними видатками) для покращення та врегулювання економічного стану.

Застосування дискреційної стимулюючої чи стримуючої політики урядом, визначається важливими та пріоритетними завданнями в стратегії збільшення соціального та економічного рівня держави, подолання безробіття, інфляції попиту, тощо (табл 1.3.)

Стосовно недискреційної політики, то така політика запроваджена на дії автоматичних стабілізаторів. Дані стабілізатори представляють в собі інструменти, які за будь-якого економічного стану залишаються незмінними, але сама їхня наявність та застосування призводять до стабілізації економіки. В основному, такі інструменти представлені прогресивною шкалою оподаткування (прибуткові податки, до яких відносяться всі види податків на доходи, в тому числі, податок на прибуток корпорацій), допомогою по безробіттю, допомогою по бідності.

Таблиця 1.4

«Види реалізації фіскальної політики»

Вид політики Економічний стан	Дискреційна фіскальна політика	Недискреційна фіскальна політика
Спад економіки	Стимулююча	
	Збільшення видатків, трансфертів, зниження оподаткування	Автоматичне збільшення соціальних трансфертів, зниження податків
	Наслідки: подолання кризового спаду, зростання бюджетного дефіциту	
Підйом економіки	Стримуюча	
	Скорочення видатків, трансфертів, збільшення податкового навантаження	Автоматичне зменшення соціальних трансфертів, оподаткування додаткових доходів застосовуючи вищі ставками
	Наслідки: стримування підйому, створення бюджетного профіциту.	

*джерело [48].

В країнах з розвинутою економікою фіскальна політика спрямовується не лише на забезпечені та акумулюванні коштів до державного та місцевих бюджетів, а на використанні певних інструментів для стимулювання економічного розвитку фіскальна політика – це сукупність заходів держави, які спрямовані на наповнення бюджету, перерозподілі національного доходу на місцеві влади для фінансування соціальних програм задля досягнення покращення рівня добробуту громадян, подолання фінансових дисбалансів економічного розвитку, стимулювання підприємницької діяльності, зменшення загального рівня безробіття, недопущення зростання рівня інфляції, а також

соціального захисту та безпеки населення, тощо. Дія даних інструментів в основному залежить від правової та нормативної бази та розвитку державних інститутів правління.

Проте, виникає питання, який із даних інструментів найбільш дієвий. З економічної точки зору можна провести аналіз деяких інструментів, дослідивши їхню економічну ефективність.

Оподаткування прямо впливає на рівень доходів громадян і зменшують їхню купівельну спроможність. Розрізняють два види оподаткування регресивне і прогресивне. Прогресивне оподаткування вимагає від багатшого населення сплачувати більший відсоток податків, ніж від бідніших. При регресивному оподаткуванню, навпаки, бідніші верстви населення змушені платити більший відсоток від своїх доходів, ніж багаті. При прогресивній системі оподаткування надходження бюджету зменшуються пропорційно до зменшення доходів громадян. В країнах з такою моделлю оподаткування, при зниженні доходів податкові надходження скоротяться швидше, ніж сама база. Це в свою чергу призведе до дефіциту і виникатиме питання у залученні доходів з інших джерел [24].

Інструмент «маніпулювання податками» важко переоцінити, оскільки його сутність має важливе значення в регулюванні економічних відносин. Очевидно, що при прямуванні ставки до 100%, чистий прибуток зменшуватиметься до нуля. Тому робота бюджетних органів полягає у встановленні ставки так щоб, з однієї сторони вдалось вилучити необхідну частку надходжень до державного бюджету, але й з іншої сторони – стимулювати та підтримувати продуктивність розвитку суб'єктів господарювання. Маніпулювання та зміна ставок податків в Україні досить звичне явище, що є порушенням критерію стабільності. Наприклад, найсуттєвіших змін зазнав податок на прибуток (ПнП). Станом на 2008 – 2010 рр. ставка податку становила 25% від суми, якою було визначено прибуток. Вкінці 2010 р. Верховна Рада України прийняла Податковий кодекс України (ПкУ), згідно з яким, було передбачення зниження податкового навантаження.

Згідно з ПкУ ставка ПнП мала зменшуватись поступово з 25% до 16%, але в 2014р запропонували залишити на рівні 18% [46].

Згідно з ПкУ Податкова пільга - передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності визначених підстав [36]. Тобто, податкові пільги завжди спрямовані з метою розвитку фінансової діяльності суб'єктів господарювання, шляхом зменшення податкового навантаження.

Податкові пільги бувають наступних видів:

- Звільнення від податків повністю (звільняє фірми від сплати певних зобов'язань).
- Зниження податків частково (компенсує суму, яку фірма зобов'язана сплатити у вигляді податків).
- Відшкодування податків і знижки (повертають частину податків, які фірма вже сплатила).

Податкові кредити та податкові канікули є більш гнучкими. Перші дозволяють фірмі компенсувати частину своїх податкових зобов'язань, і їх часто можна перенести на наступні податкові роки або продати на вторинному ринку. Другі – відтермінувати сплату податків [37].

Особливу роль слід надати перерозподілу податкового навантаження. Оскільки, від цього залежить вирішення як соціальних, так і економічних питань. Рівень податкового навантаження є свого роду вимірником наскільки реалізованою є податкова система в країні, водночас дає оцінку політиці формування надходжень до бюджету. Навантаження має бути розподіленим згідно принципів справедливості і неупередженості. Про розподіл навантаження серед податкоплатників з різними доходами свідчить показник вертикальної справедливості. Горизонтальна ж показує розподіл доходів серед суб'єктів з однаковими надходженнями [11].

Висновки до першого розділу

Згідно прогнозів світових експертів Україна на порозі глобальної бідності. Завданням уряду є ефективне і своєчасне застосування всіх можливих методів попередження цього явища. Тому дуже важливо вибрати і втілити доречний вид фіскальної політики та ефективно застосувати фіскальні інструменти.

Розглянувши дію фіскальних інструментів, обґрунтувавши їхню дію на різних стадіях розвитку, можна зробити наступні висновки. Лише при досягненні умов рівноваги від соціально- економічного розвитку можливо досягнути позитивних результатів. Зі сторони фіскальної політики це означає, що повинні бути створені зі сторони уряду, такі умови, за яких буде досягнуто рівноваги всіх критеріїв розвитку. При зниженні доходів громадян та прибутків підприємств уряд ще й підвищить податкове навантаження, то в результаті це призведе лише до супротиву та негативних наслідків в економіці. І навпаки, при надмірних доходах варто впроваджувати нові об'єкти оподаткування, оскільки наслідком не вилучення додаткових коштів може стати перегрів економіки (підвищення рівня інфляції). При раціональному впровадженні інструменти фіскальної політики однозначно здатні ефективно впливати на забезпечення розвитку економічної кон'юнктури, а саме стимулювати економіку на стані спаду чи стримувати при надмірно швидких темпах розвитку, забезпечувати всі необхідні соціальні блага та долати негативні наслідки криз. Безумовно, можна стверджувати, що фіскальна політика є найдієвішим інструментом регулювання економіки країни та має важливе значення у соціально-економічному змісті для добробуту країни та її громадян.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ БІДНОСТІ: ФІСКАЛЬНИЙ АСПЕКТ

2.1. Макроекономічні та соціальні показники країни, та їх вплив на рівень бідності

Аналізуючи макроекономічні показники в Україні та країнах світу, можна ще раз переконатись на скільки важливою та визначальною є фіскальна політика у процесі регулювання економіки та бідності населення, зокрема.

Кожна національна економіка визначається сукупністю певних макроекономічних показників, кожен з яких по-своєму характеризує економічний стан держави. До основних макроекономічних показників, які характеризують соціально-економічний стан держави можна віднести: ВВП, національний дохід, індекс інфляції, рівень доходів та витрат домогосподарств, рівень безробіття, тощо.

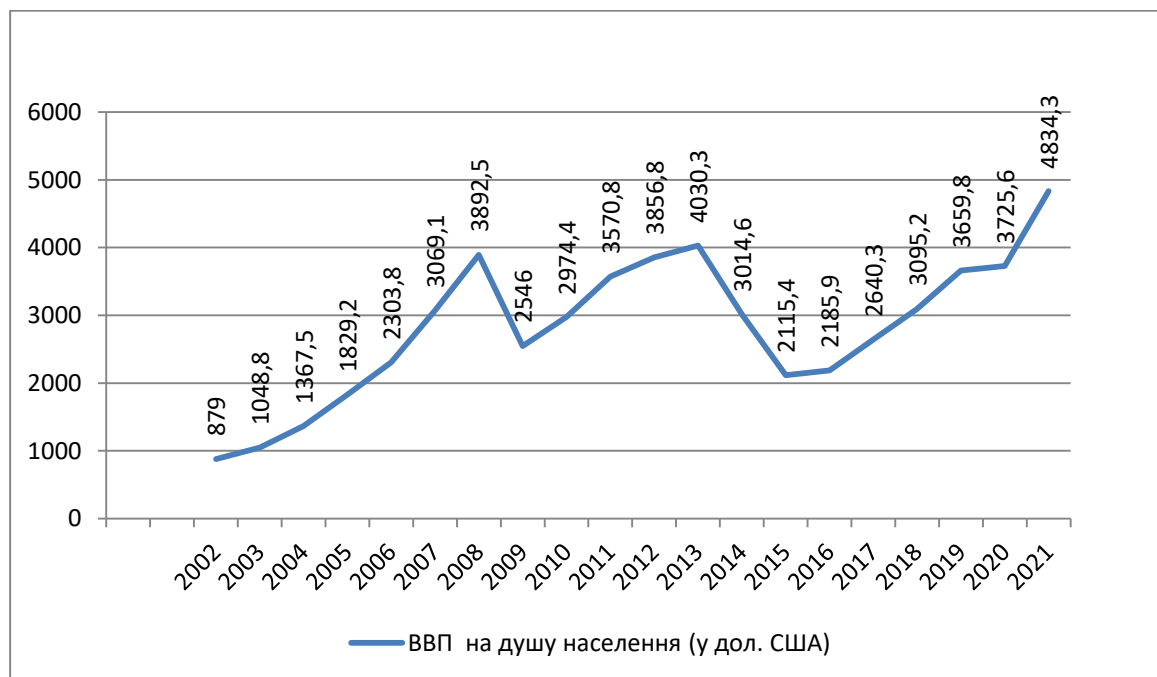
Враховуючи достатню кількість ефективних фіскальних інструментів, проблема бідності у поєднанні із проблемою нерівності доходів населення залишається найактуальнішою проблемою світової та вітчизняної економіки. Розподіл та перерозподіл має безпосередній вплив на суспільний добробут населення та рівень бідності, раціональний підхід якого є суттєвим механізмом вирішення багатьох соціально-економічних проблем [28].

У країнах з перехідною економікою подолання бідності є неможливим явищем. Проте, дана ситуація повинна регулюватись та контролюватись. Однією із важливих проблем є розшарування населення за рівнем доходів, та поєднання невисокого рівня добробуту з рівнем життя згідно європейських стандартів. Показники класифікації доходів громадян аналізують як важливий показник добробуту населення країни та її економічного зростання. Проте, покращення економічного зростання не завжди залишається вирішальним у питанні бідності та часто супроводжується посиленням розшаруванням населення за майновим станом.

Розподіл прибутків та доходів, система перерозподілу соціальних благ дає можливість створити практично для всіх громадян рівні умови матеріальних благ. Однак, такий підхід не завжди стимулює зростання обсягів виробництва, оскільки не має достатньої диференціації доходів населення.

Для аналізу розглянемо основні макроекономічні та соціальні показники, які впливають на рівень бідності.

Показник ВВП не є об'єктивною оцінкою рівня життя населення. Наприклад, у двох країнах може бути однаковий ВВП, але добробут населення буде вищим у країні з меншою кількістю населення. Тому не менш вагомим індикатором, що дає можливість оцінити рівень розвитку країни та добробут населення є саме ВВП на душу населення.

Рис. 2.1 « ВВП в Україні у розрахунку на одну особу у 2002-2021 роках (у дол. США).

джерело: [6].

Протягом аналізованих років економіка нашої держави мала досить нерівномірну динаміку. Починаючи з 2002 року по 2008 рік можна спостерігати позитивний вектор розвитку. При аналізі рівня створеного ВВП на душу населення слід відмітити ріст показника практично у 5 разів.

Наступний спад в Україні можна пов'язати зі світовою кризою. У 2009 році показник з 3892,5, який був 2008 року, знизився до 2546 дол. США або ж на 35%. Незважаючи на це, українському уряду вдалось стабілізувати та покращити економіку. Вже у наступному 2010 році ми відслідковуємо ріст до 2974,4 дол. США. Така тенденція успіху спостерігалась до 2013 року. Варто зауважити, що протягом 2002 до 2020рр., а саме у 2013 році було найвище значення 4030,3 дол. США на душу.

Наступний соціально-економічний цикл розпочався в кінці 2013 року, та виділився суттєвим зниженням аналізованого індикатора до рівня 3014,6 дол. США на одну особу. У 2015р даний показник ще більше зменшився і становив лише 53% від показника 2013року. Починаючи з 2016 року знову спостерігається тенденція економічного зростання. У 2017 р. показник становив – 2640,3 дол. США, у 2019 він зріс до 3659,8 дол. США та у 2021р. склав 4834,3 дол. США на одну особу.

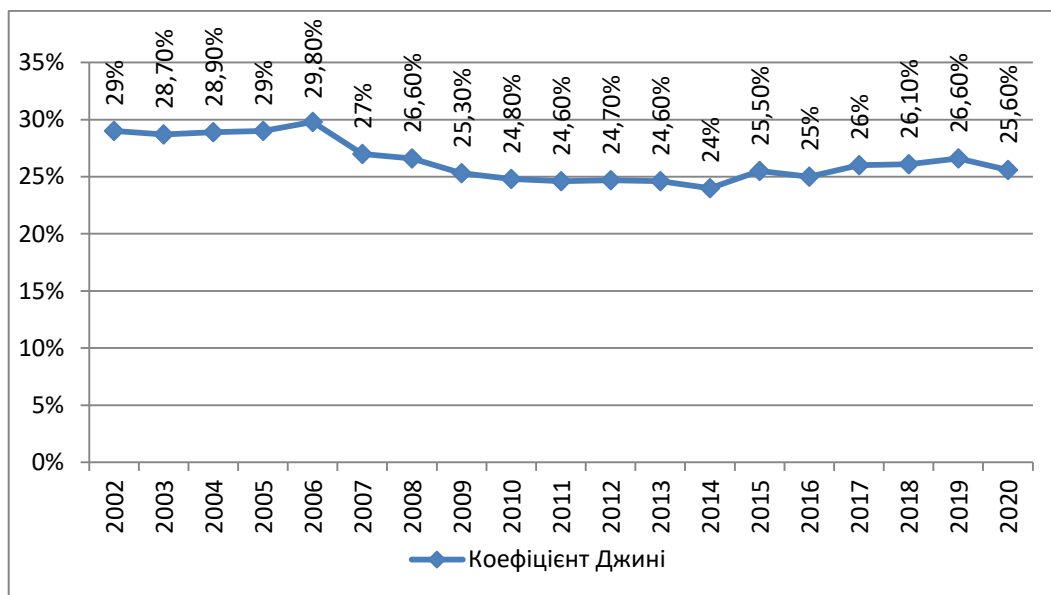
Останній період економічного розвитку можна вважати найскладнішим з аналізованих періодів. Економіка нашої країни знаходилась у важкому депресивному стані, населення держави з 45,55 у 2013р. зменшилось до 41,58 млн. осіб у 2021 році, що свідчить про негативний соціально-економічний розвиток країни.

Щоб визначити нерівномірність доходів між різними верствами населення можна застосовувати велику кількість інструментів. Одним з яких у дослідженні є крива Лоренца. Крива Лоренца показує різницю в доходах. Завдяки їй можна проаналізувати правдиву картину у розподілі доходів між всіма суб'єктами.

Населення України має досить нерівномірну основу доходів, які потрібно вирівняти під бісектрису, адже чим менше фактична крива Лоренца віддаляється від бісектриси, тим більшою є рівність розподілу доходів громадян. По русі кривої від найбільш бідної категорії населення відбувається помірний перехід до середньої касти громадян. Проте, ближче до кінця, крива раптово змінюється вверх, що свідчить про суттєву різницю між багатими та

громадянами середнього класу. Слід зауважити, що саме середній клас формує попит та споживчий потенціал економіки і є певним стандартом стабільності населення. Велика розлогість кривої бідних громадян та різкий перехід до багатих доводить про наявність економічних дисбалансів та нерівності серед громадянами держави [22].

У 2020 році 78% населення отримало 56% сукупного доходу, а відповідно 22% - отримали лише 44% доходу, у 2021 році ситуація практично не змінилась, що свідчить про відсутність позитивних змін у розподілі доходів та зменшенні розшарування населення [32].

Рис. 2.2 «Коефіцієнт Джині для України у 2002 – 2020 рр.»

*джерело: [58].

Для кращої оцінки циклічності соціально-економічного життя варто вивчити проблему нерівності доходів, проаналізувавши коефіцієнт Джині, що дає кількісну оцінку доходів населення. Даний показник дає можливість з'ясувати рівень економічної поляризації населення та кількісно оцінити дану нерівність.

Аналізуючи коефіцієнт Джині протягом 2002 – 2020 років, можна стверджувати про достатньо рівномірний розподіл доходів між різними верствами населення. Згідно з даними найгірші показники були у 2002 та у 2006 роках і становили 0,290 та 0,298. Що свідчить про досить помірну

диференціацію доходів. Починаючи з 2002 року даний показник поступово зменшувався та найменшим його значення було у 2014 році – 0,240. Проте на фоні зниження ВВП на душу населення дані тенденції свідчать скоріш не про те, що бідніші почали отримувати вищі доходи, а навпаки, багатші стали біднішими. З початку 2015 року можна знову спостерігати збільшення коефіцієнта, що ще раз доказує про негативну динаміку.

Незважаючи на те, що в Україні немає офіційних джерел підтвердження майнового розшарування, експерти доводять те, що різниця між доходами бідних та багатих складає не менше 40 разів. За даними ООН, частка 10% найбагатших українців разом становить 22,5%, а 10% найбідніших – лише 3,8%, тобто можна стверджувати, що багаті люди отримують щонайменше в 6 разів більший дохід, проте на практиці даний розрив може бути ще вищим [29].

Показники, які висвітлюються офіційними джерелами не показують даних тіньового сектору, тому, на жаль, значно відрізняються від реальності. Згідно офіційної статистики, рівень бідності у нашій державі є досить помірним, проте суспільство та експерти вважають, що Україна знаходиться на межі бідності, та населення дуже роздроблене [32].

Україна разом з Норвегією, Словенією та Чехією у 2015 році потрапили до списку держав з найнижчою нерівністю доходів населення [35]. У 2016 році коефіцієнт Джині становив 25%, що свідчить про те, що Україна перебувала практично на рівні розвинених країн, та характеризувалась країною з низькою різницею між бідними та багатими.

За даними соціологічних опитувань в Україні найвища соціальна нерівність. Доходи найбагатших в 40 разів перевищують доходи найбідніших [40]. Тобто все населення в нашій державі поділяється на дві категорії: дуже бідні і надміру багаті. Що свідчить про практичну відсутність середнього класу [42].

З поміж основних причин, що призводять до росту темпів бідності та зниження реальної дохідної частини населення України необхідно виділити макроекономічну та геополітичну нестабільність, швидкі темп інфляції,

неефективне застосування фіскальної політики, тіньову економіку, низький рівень продуктивності праці, корупцію. На сьогоднішній значна кількість товарів щоденного споживання імпортується, що негативно впливає не лише на платіжний баланс держави, але й на ціни на внутрішньому ринку. Досить важливими чинниками також є безробіття, рівень доступу до медичних послуг, регіональні та політичні передумови. Як вище зазначалось, важливе значення у соціальному житті населення має інфляція, яка щороку лише зростає, на відміну від темпів інфляції в країнах ЄС, див. дод. А, Б [20].

Варто зауважити, що високому рівні самозайнятого населення важливо є не лише збільшення загального рівня цін, а в якій мірі та на скільки зростають ціни на товари, які споживає малозабезпечене населення. В основному велика частина витрат біднішого населення припадає на продукти харчування, тому важливо, щоб ціни на дану продукцію були під контролем. Так, для прикладу, у 2015 році рівень інфляції рівень інфляції на житло, воду, енергію зріс більше ніж на 100%. Протягом 2014-2015рр. рівень інфляції почав стрімко зростати, так 2014 року інфляція збільшилась на 25%, а у 2015 на 43,2%, значно з цим почався зменшуватись реальний рівень заробітної плати.

Такі зміни, якщо відбуваються протягом тривалого періоду, негативно відображаються на загальному добробуті населення, а особливо на малозабезпеченому прошарку. Саме бідне населення є більш вразливим до цінових гойдалок, оскільки їхній дохід та заощадження визначаються, в основному, в номінальному виразі. Тому встановлення цін, що не змінюються, у відповідь на короткі коливання попиту та умов постачання основних продуктів та послугів, є критичним інструментами для подолання бідності [52].

Варто також додати, що у 2022 спостерігається, різке збільшення темпів інфляції не лише у нашій державі, а й у країнах ЄС, що пов'язано. У всіх країнах Європи, включаючи ті, що не перейшли на євро, інфляція становила 9,8%. Найшвидше зростання споживчих цін зафіксовано в Естонії, Латвії та Литві. Таким чином інфляція в країнах Балтії наздогнала український показник

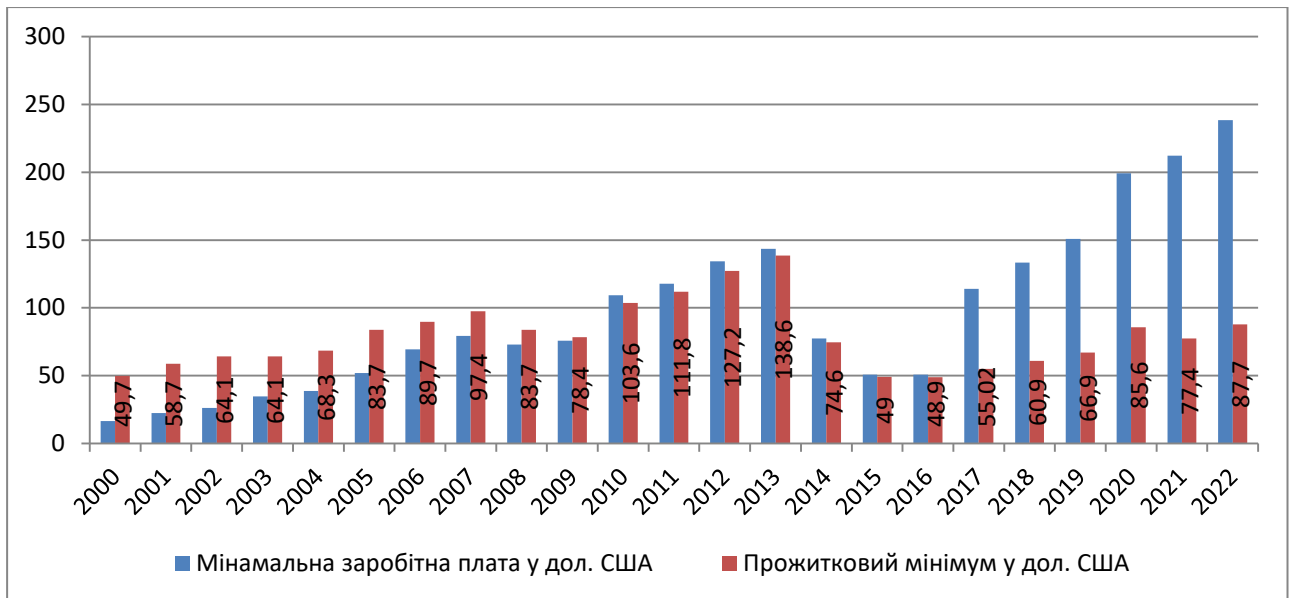
(22,2% у річному вимірі). Не зважаючи на активні бойові дії, він виявився нижчим, ніж у деяких країнах регіону, де не має війни [47].

В основному більшість доходів громадян надходять до них у грошовій формі. Основним засобом для покращення рівня життя громадян є заробітна плата, яка має безпосередній вплив на рівень життя індивіда. Тому, відповідно, щоб оцінити ефективність розвитку держави, варто проаналізувати рівень доходів домогосподарств. Оскільки саме рівень доходів формує попит та можливість заощаджень. Доходи можна трансформувати в інвестиції, а отриманий прибуток забезпечує купівельну середину країни. Добробут населення – це і є показник комфортного високого рівня життя громадян та стійкості до трудової міграції. Високий рівень добробуту є важливим інструментом для запобігання економічним колізіям.

А) «Рівень мінімальної зарплати протягом 2000-2022рр.у дол. США станом на 01.01

Б) «Динаміка мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму протягом 2000 – 2022р. станом а 01.01 у дол. США»

Рис. 2.3 «Рівень мінімальної зарплати протягом 2000-2022рр. станом на 01.01»

*джерело: складено автором на основі Дод. В

Аналіз динаміки заробітної плати в Україні свідчить про зростання показників, проте дана динаміка є надто пологою, що доводить про зростання рівня добробуту населення значно повільними темпами. Суттєвими зміни росту заробітної плати відбулось лише 2017 році, даний показник зріс більше ніж у два рази і продовжив своє зростання. Проте, якщо проаналізувати дану суму у доларовому еквіваленті, то ситуація досить сумна, що підтверджує низький рівень якості життя. До 2003 року ми бачимо незначне збільшення заробітної плати, якщо у 2000 році сума складала 90 грн, то протягом трьох зросла лише до 185грн. Протягом періоду з 2004 по 2007рр, економіка характеризується незначним піднесенням, у 2004р – зарплата становила 38,6 дол. США, у 2015- збільшилась до 51,88дол. США, у 2006 – 69,3 та у 2007, передкризовому періоді ще зросла на 10 дол. США. Можна зробити висновок, що протягом чотирьох років мінімальна заробітна плата зросла практично у два рази. У період з 2007 до 2013 рр., рівень доходів громадян зріс до 143,55дол. США, проте вже наступного року відбулось різке зниження економічного стану, через військову

агресію зі сторони РФ. Мінімальна зарплата 2015 року в порівнянні з 2013, зменшилась до 50,75 дол. США.

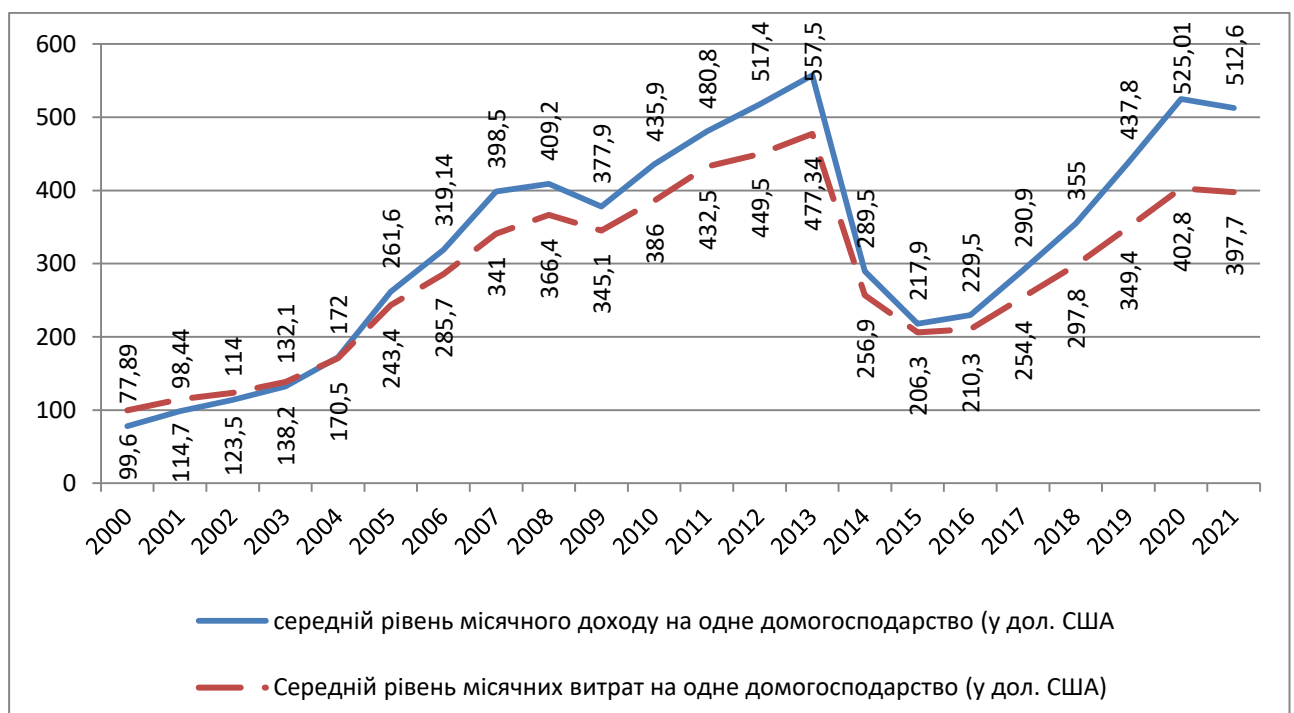
Значне зниження рівня доходів вказує на зниження купівельної спроможності населення. З початку 2015 року спостерігався значний міграцій трудовий відтік, що також негативно впливає на розвиток держави. Але, вже з 2017 можна побачити різке покращення ситуації стосовно мінімальної зарплати, що свідчить про поступове покращення економічного стану та ефективне застосування усіх фіскальних інструментів владою. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2017 рік» розмір доходу було закріплено на рівні 114 дол. США. Такі ж позитивні тенденції спостерігають протягом наступних років, проте вже з початку 2022 року через повномасштабне вторгнення росії ми знову переживаємо економічне послаблення, еміграцію, високий рівень інфляції та зубожіння населення.

Не менш важливим є показник прожиткового мінімуму, який дає можливість визначити зміну економічної та соціальної кон'юнктури.

Проаналізувавши приріст мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму, то з рис. 2.3 Б, можна побачити, що до 2008 року рівень прожиткового мінімуму перевищував мінімальну зарплату чуть не в два рази, що свідчить про вищий рівень життя непрацездатного населення. З 2010 до 2016 року показники практично зрівнялись. Проте, з 2016 року можна твердити, що рівень доходу працездатного населення зростає значно вищими темпами в порівнянні із зростом доходів непрацездатного населення, виплати, яким базуються на прожитковому мінімумі. Проте, якщо врахувати зміну темпів інфляції, то реальний приріст доходів буде дещо нижчим (зміна темпів інфляції див. дод. Б). Більш значні темпи росту відбуваються від 2016 року. Тоді, коли мінімальний дохід працюючого населення за останніх шість років зріс в тричі, то загальний показник прожиткового мінімуму збільшився навіть не вдвічі. Така тенденція за умови встановлення прожиткового мінімуму на підставі реального споживчого кошика має позитивну тенденцію, проте, прожитковий мінімум громадян України встановлений на мізерному наборі елементарних

продуктів, товарів, послуги, що само по собі не може гарантувати гідне проживання незапрацездатного населення. В зв'язку з чим високий темпи росту середньої заробітної плати не зменшують реальний рівень бідності в країні.

Порівнявши рівень доходу домогосподарств з показником ВВП на оду особу та рівень витрат, то можна отримати справжню картину соціально-економічного стану держави та визначити дійсні показники купівельної спроможності. Що дозволить розробити конкретні рекомендації для покращення економічних наслідків.

Рис. 2.4. «Динаміка доходів та витрат на одне домогосподарство у 2000 – 2021 роках (у дол. США)»

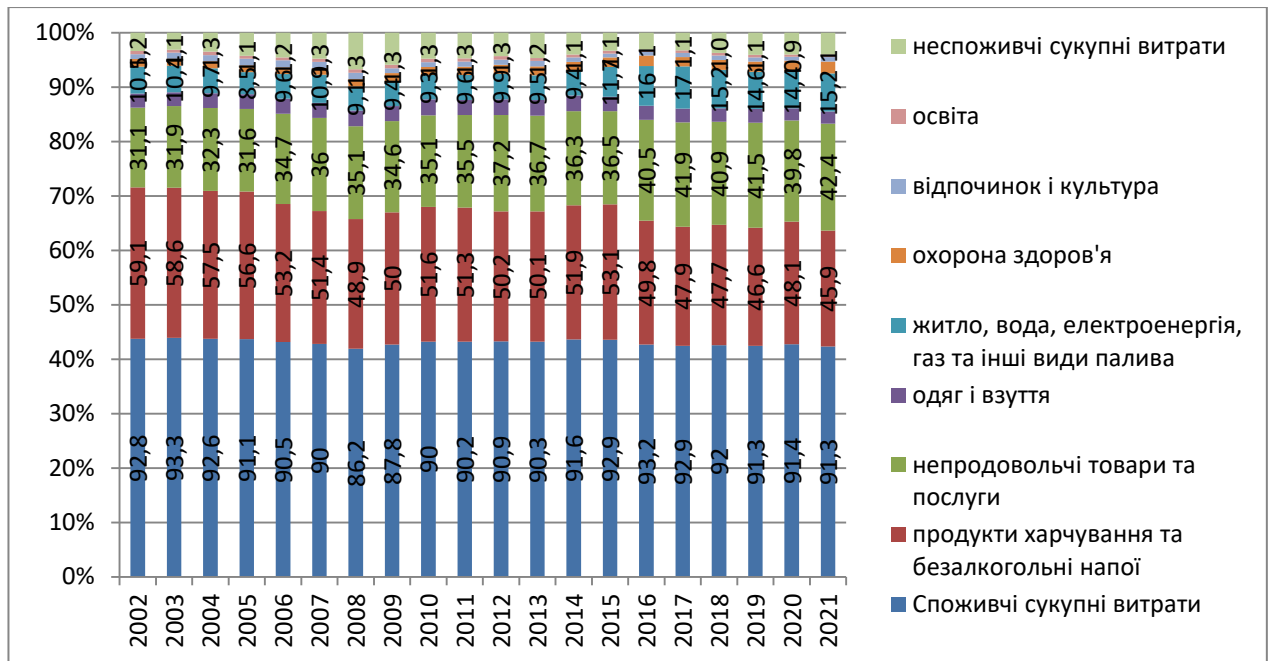
*джерело: [31, 53].

Дані з рис. 2.4 свідчать про нерівномірність добробуту громадян в Україні, що характерне для загальнодержавних макроекономічних показників. Варто зауважити, що протягом 2000-2004 років спостерігалась ситуація, коли витрати домогосподарств перевищували їхні доходи. Це може свідчити, про витрачання заощаджених коштів або ж дохід коштів тіньовим шляхом. В Україні протягом даного періоду не було можливості накопичувати особисті доходи. Дана ситуація ще раз підтверджує негативні зміни у соціально-

економічному житті населення. Проте, вже з 2004 року можна спостерігати позитивні тенденції економічного зростання, які тривали до 2009 року, коли стався переломний момент у зменшенні доходів та скороченні витрат домогосподарств. При чому, в цей період доходи домогосподарств зростали швидше ніж витрати. Наприклад, у 2005 році домогосподарства могли заощадити лише 18 дол., то 2007 – 56,5 дол. США. З 2010 до 2013 року знову відновилось зростання доходів, показник зріс до 557,5 дол. США за доходами та до 477,3 дол. США за витратами. Також в цей період спостерігалось зростання різниці між доходами та витратами, що свідчить про зростання добробуту громадян та можливості заощаджувати.

З кінця 2013 року в нашій державі розпочався наступний цикл економіки. Протягом 2014 – 2015 років спостерігався значний спад економіки. Раптово відбулось зменшення доходів та витрат. Так, у 2014 році доходи домогосподарств склали 289,5 дол. США, у 2015 - лише 217,9 дол. США, а витрати 256,9 та 206,3 дол. США, відповідно. З 2016 по 2020 рік знову можна відзначити покращення економічного стану та зростання доходів і витрат громадян. Проте навіть не зважаючи на швидкі темпи росту доходів, нам так і не вдалося досягнути показників 2013 року. Станом на 2021 рік різниця доходів складала 55 дол. США. У 2019 році доходи домогосподарств склали 437,8 дол. США, а це означає, що Україна повернулася назад на 9 років до 2010 року, в якому доходи досягали 435,9 дол. США. Таким негативним процесам є логічне пояснення, що в основному пов'язане із втратою економічного потенціалу, війною, міграцією населення, доходи яких не включаються до офіційної статистики.

Навіть якщо врахувати, незначні позитивні зміни розвитку соціально-економічного життя, варто дослідити витрати домогосподарств.

Рис. 2.5. «Динаміка витрат домогосподарств за видами витрат у 2002 – 2021 роках»

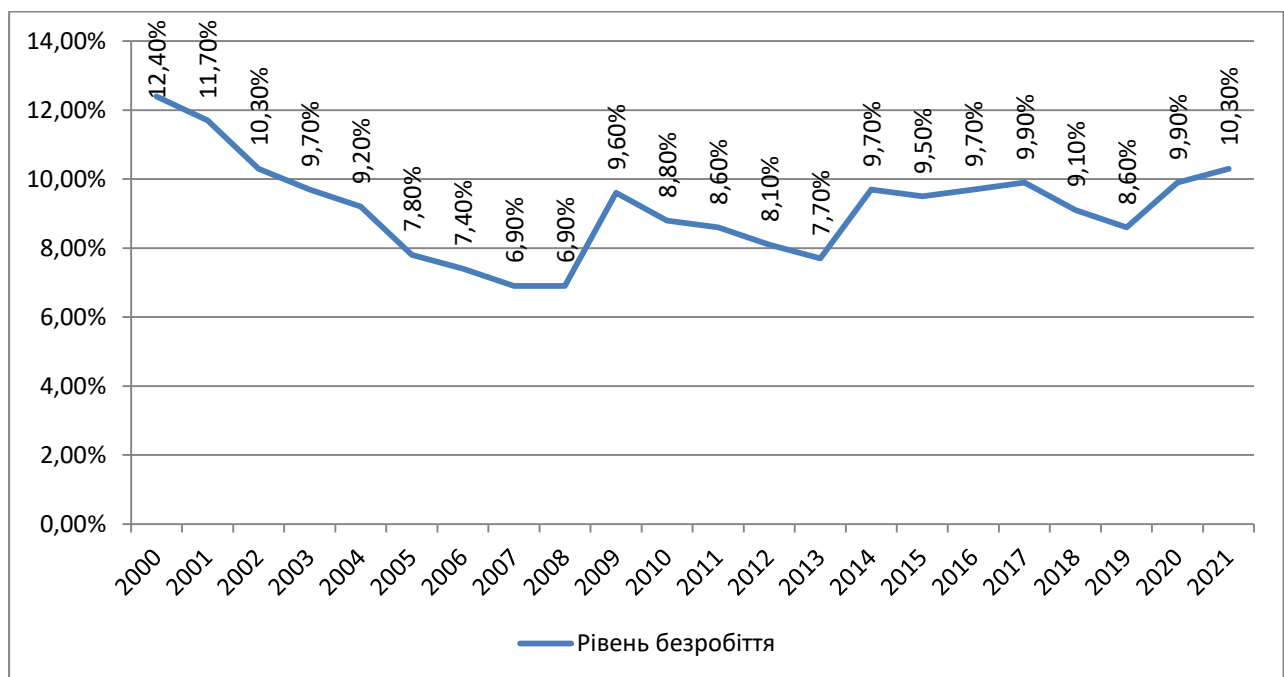
*джерело: [44].

За офіційними даними Державної служби статистики, основними статтями видатків є витрати на продукти харчування, комунальні послуги та побутові товари (одяг), рис. 2.6. Більше 50% витрат домогосподарств складають продукти харчування, що свідчить про недостатньо ефективну економічну кон'юнктуру, неспроможність заощаджувати чи витратити достатню кількість коштів на освіту, медицину та відпочинок.

Даний показник, згідно світових стандартів є однією з ознак бідності та неспроможності споживати необхідну кількість суспільних благ. Протягом останніх років можна спостерігати більш позитивну динаміку, оскільки витрати на продукти харчування поступово зменшуються, проте паралельно з тим збільшуються витрати на комунальні платежі. Тому основним завданням держави залишається питання зростання доходів домогосподарств, за для більшої змоги користуватися всіма суспільними послугами, а не лише предметами першої необхідності. А це в свою чергу стане стимулом для усіх галузей економіки, збільшення попиту та пропозиції, зростання рівня

споживання товарів призведе до економічного розвитку видів діяльності та спроможні більшої сплати податків у бюджет держави [24].

Рівень доходів домогосподарств безпосередньо залежить від рівня зайнятості населення. «Безробітною вважається особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших, передбачених законодавством доходів, як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи» [14]. Аналізуючи дані рис. 2.6 і дод. Г можна зауважити, що приблизно десята частина всього економічно активного населення у 2002 році знаходилась у пошуку роботи. Наступні шість років рівень безробітного населення поступово знижувався і найнижчий показник був у 2007 – 2008 роках. Вершини рівня безробіття 9,6% - 9,7% і 10,3% спостерігалися у 2009, 2014 та у 2021 роках і були пов'язані зі світовою економічною кризою, анексією Криму та воєнними діями на Донбасі.

Рис. 2.6. «Рівень безробіття в Україні у 2000 – 2021 роках»

*джерело: складено на основі дод. Г.

Відтік переселенців зі сходу та АР Криму, політично-економічна криза у 2014-2015 років лише дестабілізували та погіршили ситуацію рівня бідності населення. Через відсутність даних із непідконтрольних територій, важко визначити достовірні дані. У 2015 році рівень абсолютної бідності мав

збільшитись до 3,5%, бідність стосовно критерію споживання нижче фактичного прожиткового мінімуму – до 33%, відносна бідність - 18,5% в т. ч. бідність серед зайнятого населення – 18%, серед дітей – 29,5%. Проте, на сьогоднішній день, більше 70% населення, за даними ООН, перебуває на межі бідності. Не дивно, тому що прожитковий мінімум в Україні складає 1,8 дол. США на день, коли в Європі даний показник становить не менше 5 дол. США, що означає, що прожитковий мінімум в Україні більше трьох разів менший встановлених європейських норм [26].

У вікових категоріях до 15 та після 75 років рівень бідності перевищує допустимі середні показники, основною причиною чого є відсутність чи втрата працездатності. Також до таких груп можна віднести дорослих середнього віку 30 – 45 років, бідність яких пов'язана з наявністю дітей, виховання яких вимагає значних коштів. Через це стверджують, що із появою у сім'ї хоча б однієї дитини, ризик бідності зростає до 18%. Із додатку Г можна побачити, що у ще більш скрутному становищі знаходяться сім'ї у яких двоє або більше дітей. Навіть, якщо допустити, що дорослі отримують заробітну плату на 20 – 30% вищу за мінімальну, то вони все одно відчуються себе бідними. Найважче багатодітним сім'ям, оскільки в них ризики відносної бідності у 2 рази вищі ніж у попередніх. З дод. Д можна спостерігати тенденцію до зменшення абсолютного рівня бідності, хоча вже у 2021 році даний показник знову зріс на 1,2% в.п. стосовно відносного критерію (дод. Е), то з кожним роком дане значення зростає, що свідчить негативну тенденцію до збільшення рівня бідності.

2.2. Механізми фіскального регулювання боротьби з бідністю в Україні

Робота та функціонування фінансів держави безпосередньо залежить від фіскального навантаження та від перерозподілу видатків. Щоб оцінити ефективність державної політики та інструментів фіскального характеру у сфері економічного регулювання боротьби з бідністю необхідно проаналізувати

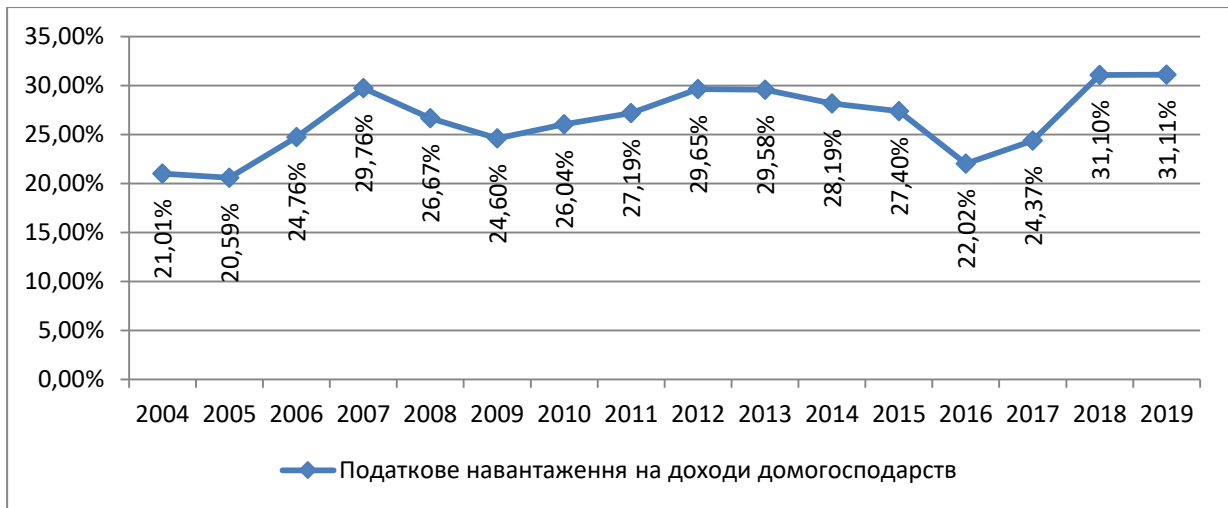
податкове навантаження, видатки бюджету, борг держави та їх вплив на динаміку макроекономічних та соціальних показників.

Саме для цього потрібно виявити залежність, потребу зниження або підвищення податкового навантаження, запропонувати більш раціональні інструменти перерозподілу державних видатків, для покращення соціальних стандартів та розвитку економіки.

Податкове навантаження – це показник, за допомогою якого можна визначити ступінь перерозподілу податків та всіх обов'язкових платежів, визначених законодавством через ВВП країни [9]. На сьогоднішній день в Україні немає єдиної методики визначення податкового навантаження. Для його вимірювання на рівні держави використовують вироблений міжнародною практикою показник співвідношення загальної суми сплачених податків до величини ВВП. За допомогою такого податкового коефіцієнта характеризують рівень втручання держави в перерозподіл внутрішнього продукту. За іншою методикою (Корнуса В.) податкове навантаження базується на порівнянні податкових надходжень, доходів та витрат населення та прожиткового мінімуму. Тобто, важливим при характеристиці податкового навантаження є величина доходу, що залишається у фізичної особи після сплати податків. Щоб виміряти загальний рівень податкового навантаження більшість країн застосовують податковий коефіцієнт, який визначається як співвідношення суми усіх сплачених податкових зобов'язань, включаючи обов'язкові відрахування до державних соціальних фондів, до ВВП [49].

В нашій державі протягом 2014 – 2018 років рівень податкового навантаження коливається в межах 31 – 35% (табл. 2.1). Дані показники свідчать, що рівень податкового навантаження в Україні є дещо нижчим ніж в європейських країнах. З цього можна зробити висновок, що динаміка рівня оподаткування в Україні та провідних європейських державах не доводить обґрунтування постулату «нижчі податки – вища економіка».

Рис. 2.7. «Податкове навантаження на доходи домогосподарств в Україні протягом 2004 – 2019 років»

*джерело: [24, 53].

Проаналізувавши показники податкового навантаження на доходи домогосподарств (рис 2.8), можна побачити тенденцію, що відображає антициклічну роботу уряду. З рисунка видно, що податкове навантаження зменшується лише у кризових ситуаціях. З 2004 по 2008 роки податкове навантаження поступово зростало, в той час як у 2009 році раптово зменшилось до 24,6% в період світової кризи, проте вже починаючи з 2010 і до 2013 року показники знову починають збільшуватись і знизилась лише за умови погіршення економічного стану держави загалом, що відповідає умовам антициклічної фіскальної політики. В періодах покращення та зростання держава застосовує заходи щодо підвищення навантаження, в той час, коли назрівають економічні спади держава зменшує податковий тягар з громадян, покриваючи дане зниження зовнішніми запозиченнями та борговими зобов'язаннями.

Для нашої країни в подоланні бідності більш притаманна політика пом'якшення, за допомогою якої не викорінюють глобальну проблему, а роблять її менш відчутною і використовують заходи лише на зменшення її проявів для загального добробуту громадян. За часи незалежності держави завжди проводились заходи на покращення даної ситуації, проте системної боротьби з бідністю так і не відбувалось.

Серед найзначиміших заходів бюджетно-податкової політики, а зокрема й фіскальної, для пом'якшення злиденності, можна відзначити запровадження державою спрощеної системи оподаткування (ЄП) та єдиного соціального внеску (ЄСВ).

У 1999 р. для заохочення підприємців було запроваджено фіксований єдиний податок що спрощував систему розрахунку з місцевим бюджетом, Пенсійним фондом та Фондом соціального страхування. А в 2011 році Законом №2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» був запроваджений єдиний соціальний внесок, який об'єднував всі існуючі внески до соціальних фондів. З 2016 року запроваджена діюча і донині ставка 22%. Метою такої реформи було спрощення умов діяльності підприємців та водночас зменшення бідності та підвищення рівня добробуту в країні.

Із додатку Є можна сказати, що динаміка єдиного соціального в гривневому еквіваленті характеризується поступовим зростанням з року в рік. Можна відзначити зменшення ЄСВ у 2016 та 2017 роках. Дана тенденція була спричинена змінами у податковому законодавстві. Важливим моментом в соціально-економічних процесах є рівень навантаження на доходи громадян. В даному випадку слід визначити розмір ПДФО та ЄСВ, що сплачується одним домогосподарством і визначити як перерозподіляються сплачені податки. В період зростання податкові надходження теж зростали, в період кризи – навпаки. Погіршилась ситуація в період 2013 – 2016 років. Дана проблема пов'язана з військовою агресією та окупацією частини території України росією.

Таблиця 2. 1

Динаміка податкового навантаження в Україні 2011 – 2021 роки, млн.

грн.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Податкові надходження	365511,9	507635,9	650781,7	828158,8	986348,7	1070321,8	1136687,2	1453804,1
Єдиний соціальний внесок	165923	169874	111707	158910	202087	273323	294290	348913
Всього податкових надходжень, в тому числі ЄСВ	531434,9	677509,9	762488,7	987068,8	1188436	1343645	1430977	1802717
Доходи Зведеного бюджету	456067,3	652031,0	782748,5	1016788,3	1184278,1	1289779,8	1376661,6	1662242,7
Податкові навантаження в доходах Зведеного бюджету України, %	80,2	77,8	83,1	81,4	83,3	82,9	82,6	87,5
ВВП	1556728	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102	5459574
Рівень податкового навантаження %	34,6	34,2	31,3	33,1	33,4	33,8	34,1	33,1

*джерело: [5].

З поміж усіх податкових надходжень слід звернути увагу на такі три податки, як: податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток та податок на додану вартість хоча і вплив їх різний. Доходи від податків на прибуток ведуть до зростання нерівності та бідності та негативно впливають на рівень ВВП на душу населення. Доходи від податку на доходи фізичних осіб сприяють зниженню нерівності та веде до загального зростання добробуту в країні. Доходи від податку на додану вартість мають позитивний вплив на рівень ВВП на душу населення і не мають суттєвого впливу на рівень бідності та нерівності в країні.

Не доцільно давати оцінку податковому навантаженню без урахування показника податкового навантаження на працю (дод. Ж). Згідно з розрахованими даними, найвищим показник податкового навантаження становив 15,9% у 2014 році. Протягом 2015 – 2018 років можна відмітити

поступове зниження навантаження, суттєве зниження відбулось у 2016 році – 12,2%, проте вже з початку 2019 року спостерігається тенденція до росту та збільшення податкового навантаження на працю. Яскравим прикладом є аналіз сплати ПДФО (дод. Є).

Для більш ширшої оцінки податкового навантаження в Україні варто проаналізувати показники податкового навантаження на споживання (дод. З). Найвищим рівень даного показника був протягом 2015 – 2016 років, 22,2% та 22,1%, відповідно. Найнижчим – у 2020 році, 13,8%.

Ефективність фіскальної політики при забезпеченні соціально-економічного розвитку залежить не тільки від рівня фіскального навантаження, а також від розподілу і перерозподілу доходів держави за видатками. Розподіл створеного ВВП відбувається через Зведений бюджет України та пенсійний фонд. Проаналізувати реальні видатки та визначити напрямки розвитку держави можна проаналізувавши дані таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

«Динаміка ВВП, видатків Зведеного бюджету України та Пенсійного фонду України у 2010 – 2021 роках в млн. грн.»

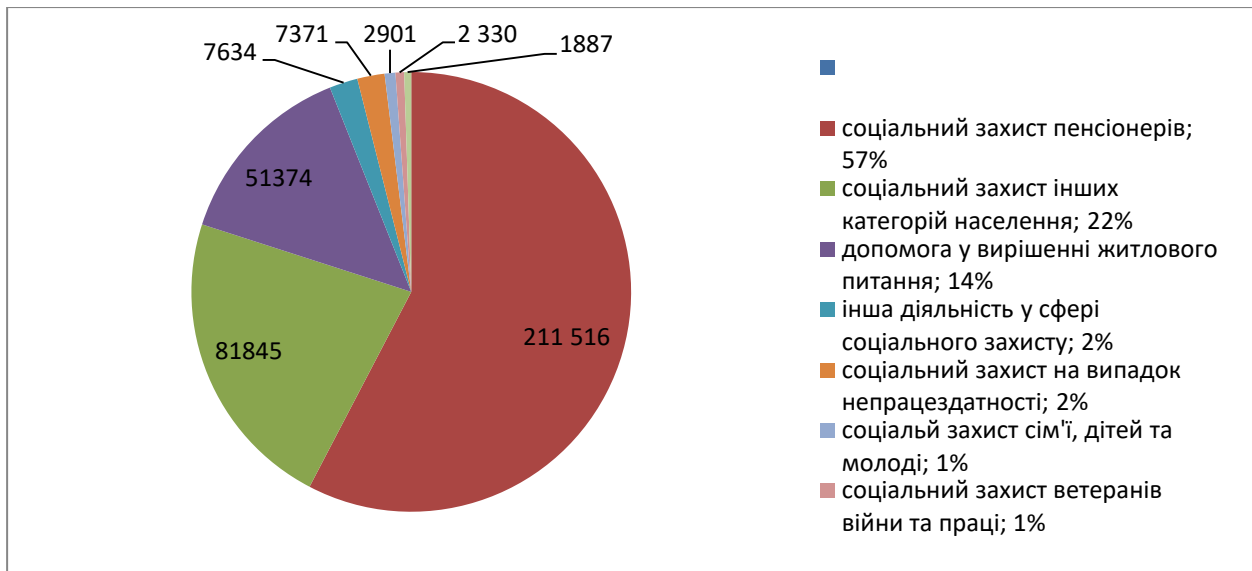
Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Показники ВВП	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102	5459574
Видатки на освіту	86254	101561	105539	100110	114193	129435	177756	210029	238740	273953	324228
Видатки на соц. Захист	43781	57027	57799	51192	76753	110719	145534	151423	128767	135520	136148
Пенсії	61653	68280	87264	79813	99587	147611	140227	157941	188639	212646	211516
Видатки на медицину	48962	58454	61569	57150	71001	75409	102392	115848	126636	179399	200490
Збройні сили	13242	14487	14844	27365	52016	59357	74360	97024	105682	122425	122154
Видатки ПФУ	210714	233696	252755	243478	266508	256669	291466	363555	430174	480277	495516
Капітальні видатки	41947	40745	29380	20200	46753	73028	99612	171174	153707	169044	206851
Видатки загалом	416854	492455	505844	523126	679871	835589	1056760	1334294	1351559	1654166	1786721
Видатки ПФУ та Зведеного бюджету України	627568	726151	758599	766604	946379	1092258	1348226	1731972	1781734	2134444	2282237

*джерело [3].

У структурі видатків найбільшу питому вагу станом на 2011 рік займали видатки на освіту, на пенсії та медицину. У 2021 році найбільша частка припадає на освіту, видатки Пенсійного фонду України та пенсії, тобто дещо зменшилась частка видатків на медицину. Неоднозначною була ситуація, щодо видатків Пенсійного фонду, а саме: в 2016 р. вони були меншими ніж в 2015 р., покрити цей дефіцит вдалося за рахунок коштів Державного бюджету України. Щодо видатків Пенсійного фонду, то їхнє зростання навіть в часі піднесення відбувається повільнішими темпами, як і менш стрімке зниження в умовах кризи. Зростання пенсій в Україні відбувається дуже повільно, що є свідченням

низького рівня уваги уряду. Пенсійна система зазнає, протягом останніх років, значних змін, а саме: змінюється спосіб зарахування страхового стажу, пенсійний вік громадян, запроваджується недержавне пенсійне страхування. Протягом певного часу ПФУ вдавалося зберегти стабільність, правда завдяки підняттю ставки ЄСВ до 22%.

Можемо теж спостерігати зростання видатків на розвиток Збройних сил України, особливо відчутними ці зміни були у 2015 році з подальшою тенденцією до зростання. Слід зауважити, що у 2021 ці видатки залишились на рівні 2020 року, зайнявши останнє місце в структурі проаналізованих видатків, хоча всі інші зросли. Особливу увагу при реалізації заходів щодо боротьби з бідністю слід приділити видаткам на соціальний захист. В динаміці років з 2011 по 2021 рік вони зростають паралельно із зростанням валового внутрішнього продукту, а саме: з 43781 млн. грн. до 136148 млн. грн. Не зважаючи на це в структурі видатків Зведеного бюджету України даний напрямок займав 4 місце в 2011 році, а в 2021 році – 6. Більш детальний аналіз таких видатків зображено на рис 2.10. З діаграми видно, що лєвова частка видатків у 2021 році, спрямована на соціальний захист пенсіонерів. Дещо менше на соціальний захист інших категорій населення (в тому числі, інвалідів, малозабезпечених сімей, багатодітних родин). З 2014 року, в зв'язку із збільшення кількості внутрішньо-переміщених осіб та підвищенням інтересу до забезпечення житлом учасників бойових дій зросли видатки на допомогу у вирішенні житлових питань. Виходячи із особливої уваги до вище перерахованих видатків на соціальний захист на випадок непрацевдатності, на захист сімей, дітей та молоді, безробітних, ветеранів війни та праці спрямовувались значно менші суми видатків.

Рис. 2.8. «Розподіл видатків в Україні на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2021 рік, у млн. грн».

*джерело [8].

Не менш важливі за податкову та видаткові складові є боргова політика, особливо в довгостроковій перспективі, оскільки визначає фінансову та економічну незалежність держави. Державний борг України протягом останніх років зріс у два рази, з 584114 млн. грн у 2013 році до 2 445 520 млн. грн. у 2021 році. Це свідчить про підвищення ризиків економічного, політичного і соціального характеру, як і водночас про майбутнє збільшення рівня податкового навантаження, в зв'язку з покриттям старих боргів. Збільшення державного боргу швидкими темпами змусить у майбутньому перерозподіляти видатки бюджету, орієнтуючись на борги держави. Оцінка державного боргу в період з 2013 по 2021 рік показана у дод. И.

Аналізуючи показники державного боргу України, можна говорити лише про тенденцію зростання. Це свідчить про те, що дії уряду у сфері боргової політики, були кардинально іншими, ніж у сфері податкової політики. В періоди економічної кризи спостерігається зростання державного боргу. За для подолання наслідків економічного спаду, соціального характеру в тому ж числі, уряд використовував державні запозичення, що створило значне зростання державних зобов'язань.

Стосовно зростання боргового навантаження, то варто відмітити що, якщо у 2013 році борг становив 40,2% ВВП, то вже наступного року зріс до 70%, а у 2016 році рівень показника перевищив допустиму межу 80%, та на щастя, у 2017 році вдалось назад зменшити до допустимого значення та навіть зменшувати його протягом наступних двох років. Та, проте, вже у 2020 році можна знову спостерігати збільшення податкового боргу відносно рівня ВВП. Це може свідчити про обмежені можливості та низький рівень добробуту населення.

Висновки до другого розділу

Використовуючи цілий ряд фінансових інструментів держава може впливати на рівень бідності, а великою мірою і визначати його. Через призму макроекономічних показників можна оцінити і визначити ключові чинники, які визначають рівень бідності. Спостерігається пряма залежність між ВВП на душу населення і бідністю, хоча цей показник не є ключовим. Значний вплив слід відвести інфляції та безробіттю, адже саме ці фактори визначають рівень номінальних та реальних доходів людини. Водночас формують і структуру видатків домогосподарств.

У фіскальному регулюванні є цілий ряд механізмів за допомогою яких уряд може впливати на макроекономічну ситуацію і тим самим змінювати рівень бідності. Неможливо визначити лідерство цих регуляторів як і конкретний індивідуальний вплив на зміну рівня бідності. Проте слід відвести значну роль податковій системі, а саме видам і ставкам податків, що формують рівень податкового навантаження на домогосподарства і породжує явище нерівності, створюють умови розвитку бізнесу Зростання податкових надходжень посилює податковий тиск, але і виступає інструментом перерозподілу можливостей зі сторони держави. Через систему видатків держава створює гарантує підтримку одержання мінімальних благ, якими можуть скористатися всі члени суспільства, сприяє урізноманітненню послуг,

реалізує право на розвиток, а також визначає пріоритетні галузі господарства. Тому особливо важливим є баланс між усіма інструментами фіскальної політики при подоланні бідності.

РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

3.1. Досвід зарубіжних країн у застосуванні фіскальних інструментів для боротьби з бідністю як орієнтир для України

В умовах економічної та політичної кризи в Україні, різко погіршилась ситуація з наповненням державного бюджету. Необхідно переглянути національну податкову політику, та соціально-економічні процеси задля вирішення проблеми. З огляду на те, що Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, важливими пунктами які потребують уваги є оцінка заходів щодо перебудови податкової системи країни на основі європейського досвіду за аналогічних економічних, політичних і фінансових умов [45].

На офіційному сайті Державної податкової служби зазначено, що сьогодні в Україні створена податкова система, склад і структура якої схожа до податкових систем розвинутих європейських країн. Податкове законодавство України розроблялось на основі урахування норм європейського податкового права, та спираючись на точку зору податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій. Проте, підприємства зіштовхуються з дуже різними практиками адміністрування податків в Україні та за кордоном, а самі ж практики суттєво відрізняються [30].

Одним з прикладів ефективною діяльності системи податкових органів та дієвості введення змін в податковій політиці із застосуванням фіскальних інструментів є Швеція.

Швеція показує хороші результати в багатьох вимірах добробуту порівняно з іншими країнами в Індексі добробуту. Швеція перевершує середні показники за доходами, робочими місцями, освітою, здоров'ям, якістю навколишнього середовища, соціальними зв'язками, громадською активністю, безпекою та задоволеністю життям.

У Швеції середній чистий наявний дохід домогосподарства на душу населення становить 33 730 доларів США на рік, що перевищує середній показник по ОЕСР (30 490 доларів США на рік).

З точки зору зайнятості, близько 75% людей у віці від 15 до 64 років у Швеції мають оплачувану роботу, що вище середнього рівня зайнятості в ОЕСР, який становить 66%. Близько 77% чоловіків мають оплачувану роботу порівняно з 74% жінок. У Швеції 1% працівників працюють дуже довго на оплачуваній роботі, що нижче середнього показника по ОЕСР (10%).

Хороша освіта та навички є важливими умовами для пошуку роботи. У Швеції 84% дорослих у віці 25-64 років мають повну середню освіту, що вище середнього показника по ОЕСР (79%). Однак рівень завершення навчання відрізняється між чоловіками та жінками, оскільки 83% чоловіків успішно закінчили середню школу порівняно з 85% жінок.

З точки зору здоров'я, очікувана тривалість життя при народженні в Швеції становить приблизно 83 роки, що на два роки вище середнього показника в ОЕСР (81 рік). Середня тривалість життя жінок становить 85 років, а чоловіків – 82.

Що стосується публічної сфери, то у Швеції існує сильне почуття спільності та високий рівень громадянської участі, де 94% людей вважають, що вони знають когось, на кого вони можуть покластися у скрутний момент, що більше, ніж середній показник по ОЕСР (91%).

Коли шведів попросили оцінити свою загальну задоволеність життям за шкалою від 0 до 10, шведів оцінили в середньому 7,3, що вище, ніж середній показник по ОЕСР (6,7).

Всі вище перелічені показники свідчать про те, що в Швеції грамотно налаштований управлінський процес в сфері забезпечення економічної та соціальної стабільності в країні.

Проте в кінці 1980-их років Швеція була лідером по показниках профіциту серед країн, що входили до ОЕСД, а в 1990-их роках рівень державного боргу стрімко зростав. Це означало, що рівень бюджетного

дефіциту досягнув критичної позначки, що спровокувало зростання рівня безробіття до 10,36% в 1997 році. Але завдяки комплексному впровадженню фінансової політики держави, уже вкінці 1990-их років відбулась стабілізація економічної ситуації, що супроводжувалось неминучим повернення державного бюджету в норму [57].

Згідно проведеного дослідження в 2019 році, Швеція є лідером серед країн ЄС по найвищих податках, проте ці податки країна якомога ефективніше перерозподіляє на потреби держави та її громадян. Саме по тій причині бюджетно-податкова політика Швеції є однією з найбільш ефективних в світі. Фінансові інструменти та методи впровадження їх в податкову політику все більше підлягають дослідженню і є прикладом для наслідування з метою досягнення економічного та соціального процвітання.

Уряд Швеції розробив та ввів систему яка називалась «Нова політика задля глобального розвитку», підґрунтям якої є три постулати, які в свою чергу складаються з восьми основних засад [60]:

- сталий розвиток: основними положеннями якого були зростання економіки, соціальний розвиток та захищеність, захист навколишнього середовища та стале використання ресурсів природного походження.

- фундаментальні цінності: рівноправність серед жінок та чоловіків, акцент на права людини, доброчесність уряду та демократія.

- інші ключові елементи: світові суспільні блага, забезпечення безпеки людей та конфлікт-менеджмент.

Так було сформовано Шведську фіскальну систему (Swedish fiscal framework), яка почала функціонувати в середині 1990-х років, і бюджетний процес орієнтувався на середньострокову перспективу [56]. Система включає цілі та принципи фіскальної політики, формування методів моніторингу та оцінки, та забезпечення прозорості політики. Її ключові елементи включають політику таргетування бюджетних надходжень, дисциплінований бюджетний процес, контроль дій зі сторони зовнішній регуляторів за фіскальною політикою, а також відкритість і прозорість.

До так званої політики таргетування бюджетних надходжень входить: профіцитне таргетування застосоване до сектору бюджетного забезпечення, що становить 1/3 % до ВВП, основним завданням якого є скорочення державного боргу; з 2019 року встановлено гранично допустимий рівень боргових зобов'язань, який не має перевищувати 35% до ВВП, але з допустимим коливанням в 5 в.п.; запровадження Центральним банком обмежень в державних витратах, розраховане на три роки вперед; виставлення вимог до суб'єктів місцевого самоврядування дотримуватись збалансованого бюджету тощо.

Збалансований процес бюджетування ґрунтується на тому, що коли збільшуються витрати в певній сфері окремого сегменту, то в цій же ж сфері скорочуються витрати на інший сегмент.

Для контролю та нагляду за роботою фіскальної політики в Швецію сформовані такі державні структури як: Національний офіс Аудиту, Національний Інститут з Економічних Досліджень, Шведська Рада з Фіскальної Політики та низка інших контролюючих органів. Зі сторони контролю на міжнародному рівні працюють такі структури як ОЕСД та Міжнародний Валютний Фонд.

На рахунок відкритості та прозорості фінансових даних відбувається щорічне публічне висвітлення та обговорення новин в джерелах масової інформації [55].

Вище зазначена інформація не є притаманною суто для Швеції, а й використовується в інших країнах ЄС. Проте велику роль в подоланні кризи відіграє саме управлінський апарат, який впроваджує фіскальні інструменти, та гарантує їх доцільне та якісне функціонування, а також менталітет громадян країни, та їхнє ставлення та довіра до свого уряду.

З проведеного аналізу можна виділити декілька основних аспектів, які вплинули на вихід Швеції в бюджетної кризи, а саме:

- Управлінський апарат не шукав вирішення проблеми в досвіді зарубіжних країн, а самостійно сформував свою фіскальну політику, яка вкрай необхідна в умовах кризи.

- Сталість та послідовність політики з орієнтиром на майбутні періоди. Виникнення проблем державного масштабу потребують часу для їх вирішення, а саме тому потрібно орієнтуватись на довготривалу перспективу розвитку та удосконалення економічного стану країни. Тому даний процес не може бути прив'язаний до уряду чи президента.

- Не менш важливою складовою є процес адаптації політики до міжнародних тенденцій та сигналів отриманих від світового фінансового ринку.

- Наступним ключовим аспектом для формування ефективної бюджетної політики є процес забезпечення підтримки державних структур та політичних важелів в засобах масової інформації та соціумі.

- Останнім, але не менш важливим є впровадження системи соціального страхування. Дана система є широко застосовуваною в багатьох країнах. Для забезпечення усіх соціальних програм в держави не достатньо фінансових можливостей, а тому кращим варіантом є введення системи обов'язкового страхування. Ця система дасть змогу громадянам самостійно застрахувати себе від бідності.

Існує велика кількість світових практик націлених на подолання бідності використовуючи бюджетні політики та фіскальні інструменти, які певною мірою можуть бути застосовані в Україні. Основними з них є забезпечення стабільності та прозорості податкового та бюджетного механізму, які мають бути націлені на довготривалу перспективу, та систематичний моніторинг та оцінювання процесу функціонування впроваджених методів.

3.2 Шляхи і методи удосконалення фіскальної політики для підвищення добробуту населення

На сьогоднішній день гармонізація фіскальної політики вимагає від влади рішучих дій, спрямованих на покращення діючої системи оподаткування та застосування принципів оподаткування, прийнятих у європейських країнах. Податкова система є основним чинником економічного розвитку країни. В Україні покращення та оптимізація податкової політики є важливим аспектом для зближення з європейським Співтовариством. Оптимізація та проведення податкових реформ в контексті євроінтеграції має на меті проведення вітчизняної податкової системи з урахуванням європейського податкового законодавства для впровадження новітньої фіскальної політики.

Досить велика кількість чинників впливала на формування податкової системи європейських країн. Деякі з них мають чіткий ряд виражених особливостей: різні ставки податків, податкова база оподаткування, податкові пільги та способи стягнення податкових платежів. Та, попри це, в країна ЄС при формуванні та реалізації податкової політики, пріоритетними є міжнародні норми.

Відмічено важливість стимулюючої фіскальної політики, Зважаючи на це, забезпечення ефективності фіскальної політики для підвищення добробуту населення вимагає впровадження дієвих заходів, які повинні базуватись на наступних принципах:

- застосування податкової політики згідно європейських стандартів;
- соціальне спрямування в процесі застосування податкових ставок;
- чіткий розподіл податкових платежів за рівнями державного управління;
- прозорість податкового законодавства.

Не менш важливими є співвідношення критеріїв фіскальної ефективності та соціальної справедливості. На нашу думку, варто переорієнтувати фіскальне значення в більш соціально спрямоване. При цьому, не забуваючи і про роль фіскальної ефективності прямих податків, які безпосередньо впливають на наповнення державного бюджету. Оптимізуючи систему прямого

оподаткування, для збільшення доходів до бюджету, варто розширювати базу оподаткування за рахунок доходів, які раніше не оподатковувались, а не через підвищення рівня ставок та збільшення кількості податків.

На нашу думку, одними із методів удосконалення податкової політики в контексті забезпечення соціальної справедливості, можуть бути наступні зміни у:

- скасуванні нерезультативних та нерентабельних податків;
- застосуванні рівномірного розподілу податкового навантаження на платників податків;
- диференціюванні ставок деяких податків;
- обмеженні податкового тягаря для громадян з низьким рівнем доходів;
- активізації та підтримці виробництва соціально значимих товарів;
- застосуванні безумовного базового доходу для менш захищених верств населення;
- економічній обґрунтованості при встановленні нових ставок податків;
- запровадженні більш доступного способу застосування податкових пільг та податкових знижок;
- посиленні податкового контролю за правопорушниками;
- покращенні кадрової політики у податкових органах та системі оплати праці працівникам.

Забезпечення соціальної рівності вимагає застосування ефективних заходів фіскальної політики, які будуть спрямовані на покращення добробуту населення, соціальній справедливості в оподаткуванні, подоланні бідності та безробіття.

На нашу думку досить важливим є диференціювання ставок стосовно податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток.

В країнах ЄС застосовують різні види ставок ПДВ для товарів, розрізняючи їх за необхідністю. Не менш важливе значення такий спосіб оподаткування мав би і в Україні. Ми також пропонуємо застосовувати

знижені, середні та підвищенні ставки ПДВ для товарів першої необхідності, лікарських препаратів та товарів розкоші. Що у свою чергу дозволить зменшити податкове навантаження на споживачів та покращити купівельну спроможність найнеобхідніших товарів малозабезпеченим верствам населення [38].

Одним із вагомих видів оподаткування, тягар, який відчувають на собі пересічні громадяни, забезпечуючи при цьому близько 50% податкових надходжень бюджету, є податок з доходів фізичних осіб. Механізм розрахунку і сплати цього податку виразно потребує вдосконалення в напрямку соціалізації.

Низка країн світу вже протягом тривалого часу в оподаткуванні фізичних осіб застосовують неоподаткований мінімум, відсутність якого в Україні є суттєвим недоліком. На нашу думку, реформування оподаткування фізичних осіб варто розпочинати із впровадження показника неоподаткованого прожиткового мінімуму, який би відповідав прожитковому мінімуму, розрахованого на початку року. Окрім того, його варто застосовувати не тільки при розрахунку податкових пільг чи податкових кредитів, але й і в якості основного вираховування сукупного доходу. Дана закономірність впливає з принципу оподаткування лише «чистого» доходу, в якому не врахована сума прожиткового мінімуму, яка необхідна для забезпечення основних потреб громадян.

Наступним не зовсім логічним моментом і нашому законодавстві є оподаткування доходів фізичних осіб за однаковою ставкою податку, для різних доходів, що не зовсім справедливо по відношенню до громадян з низьким рівнем доходу. Вирішення даної проблеми полягає у застосуванні державою прогресивної системи оподаткування, що в більшій мірі відповідатиме критерію соціальної справедливості [34].

Впродовж тривалого часу європейські країни застосовують сімейне оподаткування, за допомогою якого можна більш справедливо і раціонально оподатковувати доходи фізичних осіб, враховуючи при цьому їхні можливості, кількість дітей, їхнього віку чи утримання дітей – інвалідів. Завдяки даній

системі можна максимально реалізувати критерій соціальної справедливості, врахувавши особливості кожної сім'ї, як платника податку. Взнявши до уваги реалії сьогодення та існуючу соціально-економічну ситуацію, кількість безробітних та соціально незахищених верств, впровадження сімейного оподаткування могло б добре посприяти забезпеченню справедливого перерозподілу податкового тягаря між платниками з різними можливостями та потребами.

У більшості європейських країн податкове навантаження на бізнес є мінімальним, а обсяг надходжень з податку на прибуток може бути меншим від податку на доходи фізичних осіб. Такий спосіб оподаткування дозволяє бізнесу розвиватись та підвищувати інвестиційну діяльність. На нашу думку, для вітчизняної економіки також буде позитивним рішенням впровадження нижчих ставок податку на прибуток підприємств, що і відповідатиме нормам українського податкового законодавства. Так, ближчим часом, не варто очікувати зростання доходів, адже зменшиться рівень оподаткування, але на довгострокову перспективу можна розраховувати на зростання податкових надходжень та покращення економічного стану фірм, держави та громадян, безпосередньо.

В умовах сьогодення, коли постала суттєва проблема у застосуванні інструментів для вирішення економічних проблем після війни, економістами та політиками, неодноразово обговорювалась концепція безумовного базового доходу для громадян. В звичайному розумінні ББД – це гарантований державою щомісячний платіж кожному громадянину, який виплачуватиметься протягом певного часу. Не секрет, що до повномасштабного вторгнення країною агресором, в Україні соціально-економічна ситуація була далеко не з найкращих. Війна ще більше поглибила та спричинила нові проблеми. Тому перед новими соціальними загрозами дана ідея набуває чималого значення, оскільки це дасть можливість отримати хоча б якусь подушку безпеки від держави. Проте, на нашу думку, вона несе за собою як позитивні тенденції, так і ряд недоліків, основним з яких є неможливість державою застосування

базового доходу для всіх громадян, оскільки це «фінансова розкіш» навіть для розвинених європейських країн. Забезпечення такого роду виплату потребуватиме з бюджету мільярди доларів щороку, що є непосильним для нашої країни. Враховуючи це, ми пропонуємо запровадити безумовний базовий дохід лише протягом певного часу (наприклад, 2-3 роки) і лише для громадян, котрі найбільше постраждали від війни, втратили місце роботи, без можливості повернення, хто втратив житло та знаходяться в скрутному економічному становищі [2].

Також, на разі, в економічному середовищі активно обговорюється ряд податкових реформ, одна з яких «Реформа 10-10-10», яка несе в собі не лише зниження ставок вищеописаних податків, а й повне скасування ЄСВ. Що на нашу думку є досить недоцільним, оскільки за допомогою платежів єдиного соціального внеску держава і має можливість покривати основні соціально – економічні потреби громадян, такі як: виплата пенсій, допомог з безробіття, лікарняних та інших допомог. У разі скасування ЄСВ уряд держави отримає масу обурення не лише зі сторони громадян, матеріальне становище з початком війни, яких лише погіршилось, але й зі сторони міжнародних партнерів, оскільки з одного боку наша держава просить підтримки та допомоги у міжнародних країн, які надаються за рахунок їхніх платників податків, а з іншої сторони має на меті скасувати основне джерело доходів, за допомогою яких і покриваються основні соціальні потреби. Ми вважаємо, що, логічно, реформа ЄСВ має досягнути двох цілей: залучення більшої кількості платників ЄСВ та рівномірного розподілу навантаження, а також необхідно щоб ЄСВ був прогресивним, тобто громадяни з вищим рівнем доходу повинні сплачувати більше або хоча б не менше ніж громадяни з нижчим рівнем доходу [23].

Отож, на нашу думку, оптимізація фіскальної політики в Україні повинна розпочинатись з якісного приведення національного законодавства відповідно до норм міжнародних стандартів. Податкове навантаження країни не повинно перешкоджати та стримувати економічні можливості громадян. Диференціювання ставок підвищить купівельну соціально-економічну

спроможність населення. Особливості формування шляхів удосконалення фіскальної політики для добробуту населення європейських країн повинні стати орієнтиром для покращення податкових систем країн, що прагнуть стати членами ЄС, зокрема, і для України.

Висновки до третього розділу

Досвід європейських країн у застосуванні фіскальних важелів, має значне місце у вітчизняній практиці для покращення фіскальної політики України та розвитку соціально-економічного життя держави. Проте, на нашу думку, дані заходи варто не просто скопіювати, а пристосовувати отриманий досвід до можливостей та податкового законодавства України.

Реформування фіскальної політики необхідно розпочинати із розширення бази оподаткування, упорядкувавши, при цьому, застосування податкових пільг та знижок для бідніших категорій населення, викриття та залучення до оподаткування усіх тіньових доходів, руйнування схем ухилення від сплати податків, що дозволить зменшити податковий тягар на бізнес та сприятиме покращенню цілей сталого розвитку.

Враховуючи зарубіжний досвід, в контексті сьогодення України, варто також змінити систему оподаткування до відповідності з пріоритетами політики соціально-економічного розвитку, впровадити зміни у податковому законодавстві та зробити його простішим, змінити способи адміністрування податків на ефективніші, більш відкриті та доступні суспільству.

ВИСНОВКИ

При досягненні мети даної магістерської роботи розглянуто великий обсяг теоретичного матеріалу по дослідженні проблем бідності. Протягом останніх десятиліть, українськими вченими, опрацьовано чимало праць для дослідження рівня життя населення та рівня бідності, за різними критеріями. Розглянуто причини та фактори, які сприяють зuboжінню населення та породжують нерівність у суспільстві. Безумовно, що у різних країнах чинники розвитку даного явища будуть різними, адже різні економічні, географічні та політичні обставини. Важливим моментом є розкриття способів вимірювання рівня бідності в Україні, застосування при цьому міжнародних показників.

Попередження виникнення та боротьба з бідністю це прерогатива держави . Формування стабільної моделі розвитку економіки та досягнення економічної рівноваги є одним із основних її завдань. В арсеналі держави є достатня кількість інструментів, за допомогою яких можна вирішити дані проблеми. Серед таких варто виділити державну фіскальну політику. Це сукупність заходів держави, які спрямовані на наповнення бюджету, перерозподіл національного доходу на місцеві влади для фінансування соціальних програм задля досягнення покращення рівня добробуту громадян, подолання фінансових дисбалансів економічного розвитку, стимулювання підприємницької діяльності, зменшення загального рівня безробіття, недопущення зростання рівня інфляції, а також соціального захисту та безпеки населення, тощо. Виходячи з інструментів, які держава використовує для врегулювання змін в економіці фіскальну політику визначають як стримуючу та стимулюючу. Відзначено важливість стимулюючої фіскальної політики, яка реалізується урядом сьогодні під час спаду економіки. Уряд збільшує видатки та зменшує податковий тиск на платників податків, що в свою чергу повинно призвести до повільнішого падіння сукупного попиту, зменшення згортань виробництв та подолання безробіття. Варто відмітити й те, що зменшення податків та збільшення трансфертів веде до збільшення як сукупного попиту,

так і сукупної пропозиції, оскільки не лише збільшується обсяг виробництва, а й, відповідно, відбувається зниження рівня цін.

На підставі, проаналізованого матеріалу, визначено заходи, які необхідно втілювати уряду України, з метою забезпечення стабільного економічного розвитку, а саме: звернути увагу на існування неформального сектору підприємництва, подолання корупції, підвищення рівня мінімальної заробітної плати, усунення заборгованості з виплати зарплати. Стабілізація цін на товари і послуги першої необхідності теж є визначальним при формуванні сприятливого економічного середовища для подолання бідності. Виявлено, що рівень загальнодержавних витрат, які безпосередньо впливають на рівень життя громадян України відповідає аналогічному показнику в Європі. При цьому спостерігається значно нижчий рівень життя українців, що свідчить про неефективне використання коштів. Для підтримки бідніших верств населення прийнято ряд державних програм, які сприяють збільшенню витрат в соціально-економічних напрямках. Відмічено необхідність збільшення державного фінансування на освіту та медицину, як державних інвестицій в розвиток людського капіталу.

Виявлено ряд недоліків у розвитку встановленні пенсійної системи, хоча витрати пенсійного фонду є високими, рівень пенсійних виплат в Україні є найнижчим. Наша країна на шляху впровадження низки заходів у підвищенні платоспроможності пенсійної системи. При дослідженні податкової системи зроблено наголос на дотриманні принципів справедливості та ефективності і застосуванні в сьогоdnішніх реаліях прогресивних ставок оподаткування.

Одними із методів удосконалення податкової політики в контексті забезпечення соціальної справедливості, можуть бути наступні зміни у: скасуванні нерезультативних та нерентабельних податків; застосуванні рівномірного розподілу податкового навантаження на платників податків; диференціюванні ставок деяких податків; обмеженні податкового тягаря для громадян з низьким рівнем доходів; активізації та підтримці виробництва соціально значимих товарів; застосуванні безумовного базового доходу для

менш захищених верств населення; економічній обґрунтованості при встановленні нових ставок податків; запровадженні більш доступного способу застосування податкових пільг та податкових знижок; посиленні податкового контролю за правопорушниками; покращенні кадрової політики у податкових органах та системі оплати праці працівникам.

З метою пошуку шляхів подолання бідності розглянуто досвід країн світу. Одним з прикладів ефективної діяльності системи податкових органів та дієвості введення змін в податковій політиці із застосуванням фіскальних інструментів є Швеція. Вона показує хороші результати в багатьох вимірах добробуту порівняно з іншими країнами в Індексі добробуту.

Низка країн світу вже протягом тривалого часу в оподаткуванні фізичних осіб застосовують неоподаткований мінімум, відсутність якого в Україні є суттєвим недоліком. Окрім того, його варто застосовувати не тільки при розрахунку податкових пільг чи податкових кредитів, але й і в якості основного вираховування сукупного доходу. Впродовж тривалого часу європейські країни застосовують сімейне оподаткування, за допомогою якого можна більш справедливо і раціонально оподатковувати доходи фізичних осіб, враховуючи при цьому їхні можливості. В умовах сьогодення, коли постала суттєва проблема у застосуванні інструментів для вирішення економічних проблем після війни, економістами та політиками, неодноразово обговорювалась концепція безумовного базового доходу для громадян.

До рекомендацій при подоланні бідності слід також віднести: сприяння розвитку соціального страхування населення, введення адресної допомоги при соціальних програмах, створення умов для самостійного виходу населення з бідності, розвиток соціального підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В., Базилевич К. і Баластрик Л., Макроекономіка [Текст] : підруч.; за ред. Базилевича В. К.: Знання 2004. – С. 690.
2. Безумовний базовий дохід: чи варто запроваджувати його в Україні. Вебсайт. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/chi-vdastsya-pislya-viyni-zaprovaditi-v-ukrayini-bezumovniy-bazoviy-dohid/>.
3. Бюджет України. Видатки України. Ціна держави. 2022. Вебсайт. URL: <http://old.cost.ua/budget/expenditure/>.
4. Бюджет України. Державний борг України. Ціна держави. 2022. Вебсайт. URL: <http://old.cost.ua/budget/debt/>.
5. Бюджет України. Доходи України. Ціна держави. 2022. Вебсайт. URL: <http://old.cost.ua/budget/revenue/>.
6. Валовий внутрішній продукт України 2022. Мінфін. Вебсайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
7. ВВП України за підсумками року. 2022. Вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/29/689788/>.
8. Виконання бюджету 2021р. Державний вебпортал бюджету для громадян. 2021. Вебсайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=CONSOLIDATED>.
9. Годованець О., Маршалок Т. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави. Економічний аналіз. 2008. № 3(19). С. 85-89.
10. Державний борг. Міністерство Фінансів України. 2022. Веб - сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>.
11. Дмитренко Г. Роль фіскальної політики в антициклічному регулюванні економіки. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. Вип. 3.
12. Жовтанецький О. Фіскальна політика в перехідній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.01.01 «Економічна

теорія» / Олег Жовтанецький. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. – С.15.

13.ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Державний бюджет України на 2022 рік»
02.12.2021 № 1928-IX Вебсайт. URL:
<https://ipsligazakon.net/document/T211928?an=1>.

14.Закон України «Про зайнятість населення» від. 05.07.2012 № 5067 VI.
Вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

15.Індекс споживчих цін. Мінфін. 2022. Вебсайт. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.

16.«Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки». Вебсайт. URL: Year_2018_Pov.pdf (idss.org.ua).

17.Кравчук Ю. О. Макроекономіка. Вебсайт. URL:
<https://poznayka.org/s47011t1.h>.

18.Крисоватий А. І. Оподаткування і ринок: умови та можливості поєднання [Текст] : моногр. / А. І. Крисоватий. – Тернопіль : Вид-во Карп'юка, 2000. – С.

19.Круш П. В., Тульчинська С. О. Макроекономіка. Видання 2-е перероблене та доповнене. Навчальний посібник. – Київ, 2008. 328 с.

20.Лібанова Е.М. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу. Київ. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2012.

21.Макроекономіка : навч. посіб. / П. Ю. Буряк, О. В. Стефанишин, Л. Л. Цимбал, [та ін.]. – Львів : Інтереко, 2001. – С. 206.

22.Маркіна І. А. Економічна нерівність: світовий досвід та особливості в Україні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2019. №2. С. 13–18.

23.Маршалок Т., Студеннікова І., Задорожна Л. ЄСВ – скасувати не можна залишити. Вебсайт. URL: [ЄСВ – скасувати не можна залишити \(voxukraine.org\)](https://voxukraine.org).

24.Маршалок, Т. Я. Фіскальні імперативи економічної рівноваги [Текст] : монографія / Т. Я. Маршалок. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - 382 с.

25.Мінімальна заробітна плата. Мінфін. 2022. Вебсайт: URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>.

- 26.Міністерство соціальної політики. Соціальна звітність. Вебсайт: URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20083.html>.
- 27.Морозов С. М. Словник іншомовних слів [Текст] / С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – С. 611.
- 28.Никитин С. Налоговые льготы, стимулирующие предпринимательскую деятельность в развитых странах Запада / С. Никитин, А. Никитин, М. Степанова // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. № 11. С.48-56.
- 29.Новицький В.Є. Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології / В.Є. Новицький // Фінанси України. – 2007.
- 30.Офіційний сайт Державної податкової служби України. 2022. Вебсайт. URL: <https://tax.gov.ua/>.
- 31.Офіційний сайт Державної служби статистики України. Вебсайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.
- 32.Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/>.
- 33.Пенсійний фонд: показник середньої зарплати. 2022. Вебсайт. URL: <https://prm.ua/pensyyny-fond-opryliudnyv-pokaznyk-serednoi-zarplaty-za-2022-rik-iaak-zminiuvallysia-vyplaty/#:~:text>.
- 34.Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навчальний посібник / під редакцією докт. екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова та докт. екон. наук, проф. І. А. Майбурова– Харків : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 1028 с.
- 35.Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.]; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344с.
- 36.Податковий кодекс України №2755-17 від 02.12.2010 р. (із змінами та доп. від 01.10.2014. р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
- 37.Податкові канікули для малого та середнього бізнесу. Правило чи виняток. 2017. URL: <http://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova->

pozytsiya/podatkovi-kanikuly-dlyamalogo-ta-seredn%60ogo-biznesu-pravylo-chy-vynyatok.

38.Полесюк Б. Фіскальна роль та значимість податкових органів в соціально – економічному розвитку держави: кваліфікаційна робота: 07.07.20222. Тернопіль, 2022. 60с. Вебсайт. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44325/1/POLESIUK_original_07022022_110938.pdf.

39.Розміри заробітної плати в Європі. 2022. Вебсайт. URL: <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html>.

40.Свищук А. Теоретичні засади податкового регулювання економіки / А. Свищук // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету . - 2013. - № 5. - С. 57-69 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknteu_2013_5_6.pdf.

41.Світовий банк чекає на падіння ВВП України в 2022 році. 2022. Вебсайт.URL:[https://smida.gov.ua/news/allnews/svitovijbankcekaenapadinnavvpukrainiv2022rocina451izrostannabidnostiv11raziv#:~:text.](https://smida.gov.ua/news/allnews/svitovijbankcekaenapadinnavvpukrainiv2022rocina451izrostannabidnostiv11raziv#:~:text=)

42.Соколовська А. М. Податкова система країни: теорія та практика становлення / А. М. Соколовська. — К. : НДФІ, 2001. — С. 78.

43.Соломенко С. М. Бюджет повної зайнятості та фіскальна політика [Текст] / С. М. Соломенко // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 4.

44.Структура сукупних витрат домогосподарств: Державна служба статистики України.2022. Вебсайт: URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

45.Стужук К. Бюджетно – податкові важелі боротьби з бідністю: кваліфікаційна робота. Київ, 2021. 62с.

46.Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку [Текст] : монографія / А. І. Крисоватий, Л. П. Амбрик, М. П. Бадида [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого. - Тернопіль : ТНЕУ, 2015. - 460 с.

47.Темпи інфляції у Європі. 2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/152333-u-evropi-fiksuyut-rekordi-na-zhal-za-tempami-inflyacii.html>.

48. Теоретичні та методологічні аспекти фіскальної політики держави Ю. Петленко, канд. екон. наук, доц., Є. Милованова, економіст Economics, 2017; 1(190): 28-35. <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/03/190-28-35.pdf>.

49. Ткаченко Т. Порівняльний аналіз податкового навантаження в економіці України та країнах з розвинутою ринковою економікою. Формування ринкової економіки в Україні. 2009. Вип. 19. С. 460–464.

50. Україна в цифрах 30 років Незалежності. Державна служба статистики України. 2021. Вебсайт: [5-11Verstka-30.indd \(ukrstat.gov.ua\)](https://ukrstat.gov.ua).

51. Фіскальна політика. Вікіпедія. 2017. Вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.

52. Фтомова О. Бідгість та нерівність: можливість зниження засобами фіскальної політики. Дисертація. К. 2020.

53. Характеристика домогосподарств. Державна служба статистики України. 2021. Вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm.

54. Юрій С. І., Крисоватий А. І., Майбуров І. А., Кошук Т. В., Турбулентність податкових реформ К. :Знання 2001. 382с.

55. About the Swedish fiscal policy framework. URL: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-finance/central-government-budget/the-fiscal-policy-framework/>.

56. Budgetary Governance in Practice: Sweden. Budgeting And Public Expenditures In OECD Countries. 2019. P. 242-244. URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-sweden.pdf>.

57. Budgeting in Sweden. Organisation For Economic Co-Operation And Development. 2019. P. 27-57. URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/40140332.pdf>.

58.GINI index (World Bank estimate). The World Bank Data. 2022. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2020&locations=UA&start=2000>.

59.Official website of Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>.

60.Sweden's new policy for global development. OECD. Stockholm, 2003, 12 p. URL: <https://www.oecd.org/governance/pcsd/31675045.pdf>.